

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mihaela Rajter

Vojaški upokojenci
Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mihaela Rajter
Mentorica: doc. dr. Maja Garb

Vojaški upokojenci
Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Vojaški upokojenci

Vojaški upokojenci za razliko od civilnih upokojencev, vsaj v nekaterih sistemih, v pokoj vstopijo razmeroma mladi. Pred pokojem pa je izredno pomembno, da se dobro pripravijo na novo življenje v civilnem okolju. Na poti prehoda iz vojaškega v civilno življenje tako v Združenih državah Amerike kot v Republiki Sloveniji država s programi pomoči nudi oporo, kar je predstavljeno v diplomskem delu. Predstavljen je tudi sam proces prehoda iz vojaškega v civilno življenje. Po koncu hladne vojne se začne v Združenih državah Amerike posvečati več pozornosti vojaškim upokojencem. Zahvaljujoč mnogim raziskavam je spisano poglavje o vojaških upokojencih v Združenih državah Amerike, kjer je predstavljen vojaški pokojninski sistem in življenje vojaškega upokojenca nasploh. Republika Slovenija pa ima mlado vojsko, ki je na poti profesionalizacije. Z načinom nastanka naše države je bil pogojen nastanek Slovenske vojske in posledično tudi določanje zakonske podlage za izplačevanje vojaških pokojnin. V poglavju o vojaških upokojencih pri nas je opisano spreminjanje in prilagajanje te zakonodaje ter poskusi urejanja kadrovskega neskladja v obrambnem sistemu. To poglavje zaključuje potek oblikovanja sistema pomoči, ki bo skrbel za odhajajoče pripadnike med prehodom in tudi v pokoju. V zadnjem delu so preverjene postavljene hipoteze. Ključne besede: vojaški upokojenec, prehod, pomoč, pokojnina, ugodnosti.

Military retirees

In contrast to civilian retirees military retirees are relatively young when they retire (at least in some systems). Before retirement it is extremely important for them to prepare for civilian life. The State – the USA and Slovenia were analyzed in diploma thesis – helps the military retirees in transition from military to civilian life. After the Cold War interest in military retirees in the United States of America grew. Thanks to many researches the chapter of military retirees in the United States of America was composed where I introduce military pension system and the life of military retirees in general. Slovenia's armed forces are young and undergoing a process of professionalization. Origin of Slovenia's armed forces are dependent on the origin of our state and consequently also the creation of the legislation for disbursement of military pensions. Chapter about military retirees in Slovenia describes the changing nature of the above mentioned legislation and also presents what attempts were made to regulate the personnel discordance in the defense system. The process of creating a system that will help future military retirees during transition and also take care of them while in retirement is also described in the thesis. In the last part previously set hypotheses are tested.

Key words: military retiree, transition, help, pension, benefits.

KAZALO

1 UVOD	5
2 METODOLOŠKO–HIPOTETIČNI OKVIR.....	6
2.1 Opredelitev predmeta in namena proučevanja	6
2.2 Hipoteze	7
2.3 Metodološki pristop.....	8
2.4 Zgradba diplomskega dela	8
2.5 Opredelitev temeljnih pojmov.....	9
3 PREHOD IZ VOJAŠKEGA V CIVILNO ŽIVLJENJE	10
4 VOJAŠKI UPOKOJENCI V ZDRUŽENIH DRŽAVAH AMERIKE.....	144
4.1 Oblike pomoči pri procesu prehoda iz vojaškega v civilno življenje v Združenih državah Amerike	144
4.2 Vojaški pokojninski sistem	188
4.3 Kdaj v pokoj?	20
4.4 Vzorci prebivanja	22
4.5 Ponovna zaposlitev	26
4.6 Rast plač vojaških upokojencev v civilnem življenju	31
4.7 Vpliv vojaških upokojencev na lokalno skupnost.....	35
4.8 Organizacije vojaških upokojencev	39
4.8.1 Zveza vojaških častnikov Amerike (<i>Military Officers Association of America – MOAA</i>)	42
5 VOJAŠKI UPOKOJENCI V REPUBLIKI SLOVENIJI.....	43
5.1 Zakonska podlaga za izplačevanje vojaških pokojnin	45
5.2 Problem strukturnega neskladja	53
5.3 Ugodnosti vojaškega upokojenca.....	58
6 SKLEPNE UGOTOVITVE.....	63
7 LITERATURA	69

1 UVOD

Vojaška organizacija izvaja specifične naloge obrambe in zahteva pripadnike, ki posedujejo specifično znanje. Vsak, ki se želi pridružiti oboroženim silam, mora skozi stroge izbirne postopke, veliko se mora izobraževati in usposablјati. Vse to pa vodi k oblikovanju posebne poklicne skupine, ki premore posebno znanje in izkušnje ter ne nazadnje vodi k oblikovanju osebnosti, čigar vrednote se nemalokrat razlikujejo od vrednot ljudi v civilnem okolju. Zaradi specifičnosti nalog in skrbi za svojo pripravljenost mora vojska vseskozi menjavati svoje osebje in vzdrževati primerno kadrovsko ravnotežje, saj mora biti vsak trenutek na vrhuncu svojih zmogljivosti. Zaposlitvena pogodba vojaka je tako mogoča samo do določene starostne meje.

Obdobje prehoda iz vojaškega v civilno življenje je lahko za posameznika zelo stresno obdobje, zato vojak takrat ne sme biti prepuščen sam sebi. Moramo se zavedati, da gre pri samem prehodu za spremembo načina življenja in razmišljanja, vojak je primoran spremeniti svoj vrednotni sistem in ga prilagoditi vrednotnemu sistemu, ki je sprejemljiv v civilnem okolju. Iz tega razloga oborožene sile po svetu nudijo pomoč odhajajočim vojakom z različnimi programi, jim svetujejo in jih informirajo ter na sploh, kolikor je le mogoče, dobro pripravijo na civilno življenje. Najbolj dovršen sistem pomoči ima vojska Združenih držav Amerike, medtem ko je sistem pomoči v Republiki Sloveniji šele na začetku izvajanja. Na sploh je za ameriškega vojaškega upokojenca dobro poskrbljeno, informacije o tem so dostopne, zato diplomsko delo govori prav o njih. In če delo govori o ameriških vojaških upokojencih, se mi zdi smiselno, da predstavim še vojaške upokojence pri nas. Med procesom prehoda mora vojak aktivno sodelovati pri procesu prehoda ne glede na to, da si ta zasluži takšno skrb vojske že iz tega razloga, ker je bil pripravljen, če bi bilo to potrebno, s svojim življenjem zagotoviti varnost države.

V času pokoja nekdanji vojak prejema vojaško pokojnino, katere višine se razlikujejo od države do države. Z ozirom na dejstvo, da so vojaški upokojenci relativno mladi in vitalni, se večina izmed njih odloči poiskati ponovno zaposlitev. Včasih jim posebno znanje in veščine, ki so jih pridobili v vojski, povzročajo težave pri iskanju zaposlitve, po drugi strani pa imajo prednost pri zaposlovanju v panogah, ki so v povezavi z obrambnim področjem (letalska industrija, varnostne službe itd).

Po koncu vojaške kariere se mora vojaški upokojenec preseliti na civilno območje, če je z družino živel v vojaški bazi. Upoštevajoč mnogo dejavnikov se bo najverjetneje preselil v lokalno skupnost, kjer je nekaj prebivalstva vojaško upokojenega ali pa v bližino vojaške baze, kjer bo lahko koristil ugodnosti, ki mu jih je prinesla upokojitev, te pa se spet razlikujejo od države do države.

Za razliko od Združenih držav Amerike, kjer so vojaški upokojenci že stalna spremljevalka oboroženih sil, pa se zaradi zgodovine razvoja Slovenske vojske šele zadnja leta daje več poudarka skrbi za vojaške upokojence. S prehodom na profesionalno vojsko je bilo nujno potrebno vzpostaviti sistem pomoči pri odhodu kadra iz službe, ki je dobro pripravljen, organiziran in voden.

2 METODOLOŠKO–HIPOTETIČNI OKVIR

2.1 Opredelitev predmeta in namena proučevanja

Predmet proučevanja diplomskega dela so vojaški upokojenci v Združenih državah Amerike in v Republiki Sloveniji. Obravnavanje problematike vojaških upokojencev v Združenih državah Amerike se je pričelo po koncu hladne vojne in traja še danes. Opravljene so bile raziskave, napisanih je bilo lepo število tekstov. Prav zaradi tega sem se odločila raziskati ameriške vojaške upokojence. Analizirala sem članke, ki sem jih pridobila v bazah ProQuest, EmeraldManagementXtra in PsycArticles ter na svetovnem spletu. V Republiki Sloveniji pa raziskav na temo vojaških upokojencev še ni. Zato sem obdelala zakonsko podlago za izplačevanje vojaških pokojnin, kako je potekal poskus urejanja strukturnega neskladja z upokojevanjem zaposlenih v Slovenski vojski in kako je poskrbljeno za vojaškega upokojenca, ko mu preteče zaposlitvena pogodba.

Namen diplomskega dela je sledeči:

- opisati oblike pomoči za nekdanje vojake v Združenih državah Amerike;
- predstaviti vojaški pokojninski sistem v Združenih državah Amerike;
- prikazati življenje ameriškega poklicnega vojaka v pokoju (kdaj se upokoji, kako in kje prebiva, kakšne so ugodnosti vojaškega pokoja, ali se ponovno zaposli);
- prikazati, kakšen vpliv imajo vojaški upokojenci na lokalno skupnost, v kateri prebivajo;

- predstaviti, kako se je zakonska podlaga za izplačevanje vojaških pokojnin spreminjala od osamosvojitve Republike Slovenije do danes;
- opisati, kako je potekal poskus urejanja strukturnega neskladja v Slovenski vojski s predčasnim upokojevanjem in
- prikazati na kakšen način Slovenska vojska pomaga vojaku pri prehodu iz vojaškega v civilno življenje, katere ugodnosti ima upokojeni vojak in kakšne so njegove možnosti za zaposlitev.

Literature na temo, kako živijo vojaški upokojenci, pri nas ni, kar gre pripisati mladim letom samostojne Slovenije in tudi majhnemu številu vojaških upokojencev. Zaradi vzpostavitve poklicne vojske pri nas in posledično večjemu številu vojaških upokojencev lahko v prihodnosti pričakujemo, da bodo le-ti postali zanimivi za raziskovalce družbenih področij.

2.2 Hipoteze

Diplomsko delo je grajeno na naslednjih hipotezah:

1. Prehod nekdanjega vojaka iz vojaškega življenja v civilno življenje je težaven proces, pri katerem sodeluje mnogo akterjev. Združene države Amerike so zato razvile različne programe pomoči, ki posameznika pripravijo na življenje v civilni družbi.
2. Večina vojaških upokojencev v Združenih državah Amerike se zaradi različnih razlogov po koncu vojaške kariere ponovno zaposli v civilnem okolju, saj so ob nastopu pokoja še relativno mladi.
3. Vojaški upokojenci v Združenih državah Amerike imajo znaten ekonomski, finančni in socialni vpliv na lokalne skupnosti, v katerih prebivajo.
4. Ob osamosvojitvi Republike Slovenije leta 1991 je bilo potrebno urediti izplačevanje vojaških pokojnin, saj je bil status tedanjih vojaških upokojencev specifičen in lasten le državam, nastalim na območju nekdanje SFRJ.

5. S postopno profesionalizacijo Slovenske vojske se je pojavilo strukturno neskladje in ena izmed možnosti za odpravo tega neskladja je bilo administrativno upokojevanje neustreznega kadra.

2.3 Metodološki pristop

V diplomskem delu sem uporabila teoretične metode raziskovanja. Zanje sem se odločila na podlagi dejstva, da za izdelavo diplomskega dela ne bo potrebnih empiričnih raziskovanj.

Uporabljene teoretične metode so sledeče:

- metoda analize in interpretacije pisnih primarnih virov;
- metoda analize in interpretacije pisnih sekundarnih virov ter
- deskriptivna metoda.

Vse tri metode raziskovanja sem uporabljala skozi celotno diplomsko delo.

2.4 Zgradba diplomskega dela

Vsebino diplomskega dela sem razdelila na sedem poglavij. V metodološko–hipotetičnem delu, ki sledi uvodu, sem opredelila predmet svojega preučevanja, predstavila hipoteze in temeljne pojme, ki so za moje delo pomembni. Poleg tega sem opisala tudi uporabljene metode raziskovanja.

V tretjem delu diplomskega dela sem opisala proces prehoda iz vojaškega v civilno življenje v smislu tega, kako poteka, kdo sodeluje v tem procesu in kdaj je prehod uspešen.

Četrti del zaobjema temo vojaških upokojencev v Združenih državah Amerike. Najprej sem predstavila oblike pomoči, ki jih ameriška vojska nudi pripadniku oboroženih sil, ko ta odhaja v pokoj. Nadaljevala sem z opisom vojaškega pokojninskega sistema, predstavila sem odločitve, kdaj ameriški vojak sploh odide v pokoj in kje vojaški upokojenci najraje prebivajo. Nato sem se dotaknila teme ponovne zaposlitve vojaškega upokojenca in kako se plače le-teh v civilnem sektorju višajo. Nazadnje sem opisala, kakšen vpliv imajo vojaški upokojenci na lokalno skupnost, v kateri prebivajo, in katere organizacija vojaških upokojencev obstajajo v Združenih državah Amerike ter kaj je njihov namen.

Peti del opisuje vojaške upokojence v Republiki Sloveniji, in sicer sem predstavila zakonsko podlago za izplačevanje vojaških pokojnin in kako se je ta spreminjala od osamosvojitve države dalje. Poleg tega sem opisala problem strukturnega neskladja v vojaškem in obrambnem sistemu ter kakšne so bile rešitve za odpravo tega problema. Peto poglavje zaključuje osrednji del diplomskega dela, kjer so predstavljene ugodnosti vojaških upokojencev in kakšne so oblike pomoči pri prehodu vojaka v civilno okolje.

V šestem delu so predstavljene sklepne ugotovitve in preveritev hipotez. V delu, ki sledi, so navedeni uporabljeni viri.

2.5 Opredelitev temeljnih pojmov

Upokojitev – pridobitev pokojnine kot pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja zaradi starosti ali invalidnosti. Uresničevanje te pravice in pogoji, ki morajo biti izpolnjeni, so določeni z zakonom o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Veliki splošni leksikon 1998, 4549).

Pokojnina – naziv za denarno nadomestilo (mesečno ali letno), ki ga prejema zaposleni, potem ko prenehajo z aktivno službo. Pravica do pokojnine je najpogosteje na podlagi osnovnega zavarovanja, na podlagi vlaganja v pokojninske sklade ali pa na podlagi nečesa drugega. Pogoji za pridobitev pokojnine za pripadnike oboroženih sil se določajo s posebnimi odredbami splošnih zakonov ali z zasebnim vojaškim pokojninskim sistemom in so po navadi zaradi specifičnosti življenja in dela ter povečanih naporov v službi bolj ugodni. Krajši sta pokojninska doba in delovna doba (Vojna enciklopedija 1973, 627).

Pokojnina – osebni prejemek, ki ga upravičenec prejema na podlagi Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju. Določi se glede na višino plače, ki jo je upravičenec prejemal v času pokojninske dobe, na dolžino pokojninske dobe, to je obdobja, v katerem je bil upravičenec pokojninsko zavarovan in glede na njegovo starost ob upokojitvi (Veliki splošni leksikon 1998, 3479).

Skupnost – združba ljudi, ki je povezana na podlagi določenih značilnosti prebivanja na istem ozemlju (Slovenski veliki leksikon 2003, 430).

Skupnost – skupina ljudi, ki si deli podobna prepričanja in navade (The World Book Encyclopedia 1994, 254).

Civilna družba/okolje – prvotno oznaka za politično družbo ali državo; zlasti od Hegla naprej je civilna družba glede na državo razmeroma avtonomno območje družbe, po Gramsciju celota nedržavnih družbenih organizmov, ki naj bi omejevala moč države in poglobljala demokracijo (Veliki splošni leksikon 1998, 647).

Civilna družba – delovanje skupin širših socialnih povezav, navadno v nasprotju z institucionaliziranimi strukturami države (Slovenski veliki leksikon 2003, 325).

3 PREHOD IZ VOJAŠKEGA V CIVILNO ŽIVLJENJE

Mnogo je razlogov, zakaj se posameznik zaposli v vojski. Za nekatere je bila to izpolnitev otroških sanj, drugi so se odločili zaradi finančne varnosti, tretjim se je to zdelo zanimiva izkušnja in priložnost doživeti nekaj novega, spet naslednji so imeli to odločitev za boljše, kot pa iskati delo na delovnem trgu civilistov, nekateri zaradi želje po nošenju uniforme, ostali so hoteli služiti državi ali pa so videli v vojski možnost izobraževanja. Razlogov za vstop v poklicno vojsko je še več, skupni imenovalec vseh pa je vedenje, da bodo po izteku pogodbe o zaposlitvi oziroma po dopolnitvi starosti, do katere je mogoča zaposlitev v vojski, tako vojakinje kot vojaki, morali vsaj še enkrat poiskati zaposlitev na civilnem trgu delovne sile. Tudi zmanjšanje obsega oboroženih sil ali spremenjeni način popolnevanja sta razloga za odhode oziroma odpuste iz vojske. Ker sam ustroj vojske narekuje, da se mora ohranjati ustrezno razmerje med mladimi in izkušenimi starejšimi vojaki, vojaška služba tako ne traja do upokojitve v starih letih, ampak se povečini konča v obdobju zrelih srednjih let. Oborožene sile morajo biti zaradi narave dela v vsakem trenutku na vrhuncu svojih zmogljivosti in v optimalni pripravljenosti, zato je ustrezno vojaško osebje več kot pomembno.

Prehod iz vojaškega življenja v civilno življenje, temu procesu lahko rečemo tudi družbena reintegracija, pa ni lahek in brez težav. Vojaška organizacija je namreč posebna institucija, ki je enotna in dokaj zaprta, kjer obstajajo posebne norme in pravila. Delovanje znotraj vojske z vsemi izobraževanji in usposabljanji pa vodi k izoblikovanju posebne poklicne skupine, ki premore posebno znanje, izkušnje in vrednote (Garb 2003b, 21–22). Prav to znanje, izkušnje

in vrednote lahko včasih predstavljajo prednost pri iskanju nove zaposlitve, včasih pa oviro, sploh pri tistih vojaki, ki so usposobljeni za opravljanje specifičnega dela. Obenem pa morajo nekdanji pripadniki vojske prilagoditi in preoblikovati svoj vrednotni sistem, spremeniti svoj življenjski stil in se prilagoditi načinu življenja, ki je v civilnem okolju uveljavljen. Tako mora vojak v procesu prehoda spremeniti svojo vojaško identiteto. Ker je sam proces prehoda iz vojaškega življenja v civilno življenje do določene mere problematičen in ker se v proces vključi dosti akterjev, je potrebno k temu dogajanju pristopiti organizirano, kjer sodelujejo posameznik, njegova družina, vojska, vladne in nevladne službe in razne organizacije. In če izhajamo iz dejstva, da opravljanje vojaške službe pomeni zagotavljanje vojaške varnosti države tudi s svojim življenjem si poklicni vojak zasluži, da mu vojska oziroma država pomaga pri prehodu in poskrbi zanj tudi po preteku zaposlitve. Vojska sama prav tako želi, da je prehod iz vojaškega v civilno življenje po prenehanju delovnega razmerja čim lažji, saj lahko nezadovoljstvo nekdanjih poklicnih pripadnikov vojske s potekom konca vojaške kariere negativno vpliva pridobivanje novega kadra za zaposlitev v vojski. Vsega dela pa ne opravi samo vojska. Posameznik mora sam aktivno sodelovati v procesu, se dovolj izobraziti in raziskati, kakšne so njegove možnosti ter se pripraviti na nov način življenja.

Za preučevanje področja družbene reintegracije in razumevanje tega procesa je pomembna raziskava, ki jo opravila Ruth Jolly, in sicer med nekdanjimi pripadniki britanske vojske. Ker sama nisem imela dostopa do raziskave, sem si pomagala z doktorsko disertacijo Maje Garb, kjer je raziskava predstavljena. Raziskava je bila objavljena leta 1996. Ruth Jolly je želela odgovoriti na vprašanje, zakaj se nekateri posamezniki lažje in povsem prilagodijo na civilno življenje, medtem ko drugim prilagoditev ne uspe. Pri tem je vojaški poklic opredelila kot poseben, da je to način življenja in ne samo delo. Vojaška organizacija želi iz posameznika narediti vojaško osebnost ter jo tudi želi ohraniti. Ko pa vojak zapusti vojsko, se neizogibno sooča z izgubljanjem takšne samopodobe, saj civilna osebnost zahteva drugačno obnašanje. Raziskava je pokazala, da so imeli nekdanji pripadniki oboroženih sil na voljo tri možnosti. Ali so povsem spremenili samopodobo v skladu z novimi okoliščinami ali so se zavestno upirali spremembam svoje podobe in prezrli nove okoliščine ali pa so postopoma sprejemali manjše razlike in kolikor se je le dalo, ohranjali stik s preteklostjo (Jolly v Garb 2002a, 91).

Vojaška identiteta se pri vsakem posamezniku razvije drugače. Pri nekaterih je zelo močna in jo posameznik v celoti ponotrani, pri drugih ni toliko izrazita in lažje spremenljiva. Kako

močna je identiteta, pa v veliki meri vpliva na potek spreminjanja le-te, s čimer se spopade prav vsak nekdanji vojak, ki zamenja vojaško okolje za civilnega.

V raziskavi so opisane stopnje v procesu spreminjanja družbene identitete, ki so soočenje, zapustitev in resocializacija. Prva stopnja procesa spreminjanja je soočenje, ki jo sestavljajo priznanje in soočenje z dejstvom, da je sprememba življenjskega stila zaželeno ali celo neizogibna. Pri tem sta pomembna dva dejavnika, in sicer stopnja nenadnosti in stopnja zaželenosti po spremembi. Če ima vojak malo časa, da se pripravi na odhod, in se zaveda, da bo sprememba potrebna na hitro, je več možnosti za težave v procesu prehoda. In če sprememba ni zaželeno, je logična posledica težji prehod iz vojaškega v civilno življenje. Druga stopnja je zapustitev. Zanj je značilno, da se začne dogajati v mislih. Pojavljajo se dvomi in zmedenost glede starih prepričanj in dvomi o novih usmeritvah. Ta stopnja je vedno boleča, a nujna in tudi produktivna. Zadnja stopnja je stopnja resocializacije, kjer mora posameznik privzeti novo družbeno identiteto in v družbi prevzeti novo vlogo. Tako se spremenijo pogledi s strani drugih nanj in s strani samega sebe. Posameznik, ki si je želel spremembe, se bo hitreje resocializiral kot pa nekdo, ki si spremembe ni želel. V procesu prilagajanja zunanja prilagoditev nakazuje notranjo spremembo. Po navadi si oseba spremeni ime, pričesko, način oblačenja, spremeni se lahko kraj domovanja, avto. Pod vplivom novih prijateljev se spremeni način preživljanja prostega časa, tudi prehranjevalne navade se lahko spremenijo. Najbolj značilen pokazatelj pa je govor posameznika. Če z navdušenjem opisuje nov način življenja, ambicije in če o pretekli vojaški karieri govori mirno in objektivno, potem lahko govorimo o spremembi (Jolly v Garb 2002a, 92).

Raziskava je pripeljala do sledečih ugotovitev:

- Zadovoljstvo na starem delovnem mestu je pomembno. V nasprotnem primeru pri prehodu nastopijo težave, saj posameznik nekdanje delo občuti kot 'nedokončan posel'.
- Delo v vojski s sabo prinese določeno institucionalizacijo, ki otežuje prilagoditev na civilno življenje po odhodu iz vojske. Vsi pripadniki vojske pa niso v enaki meri institucionalizirani, na kar vpliva stopnja nekakšne avtonomije posameznika znotraj vojaške organizacije. Nekateri obdržijo svojo identiteto in ohranjajo stike s civilnim okoljem, kar pozitivno vpliva na prehod med vojaškim in civilnim življenjem.
- Poslovilne slovesnosti imajo določeno vlogo. Tako kot se vstop v vojsko kolektivno proslavi, je potrebna tudi poslovilna slovesnost, ki je kot obred prehoda v novo

življenje. Odhod iz vojske brez slovesnosti oziroma obreda zmanjšuje vrednost posameznika.

- Uspešnost prehoda pa je odvisna tudi od vzrokov, zakaj je posameznik zapustil vojsko. Lahko da mu je potekla pogodba o zaposlitvi ali pa je vojsko zapustil prostovoljno, lahko je bil odpuščen iz različnih razlogov ali pa je zaposlitvena pogodba bila prekinjena zaradi prestrukturiranja oboroženih sil. Ne glede na razlog odhoda, pa je uspešnost prehoda višja, če je imel posameznik dovolj časa, da je sprejel dejstvo odhoda še pred samim odhodom.
- Pomembna je družinska opora oziroma stopnja civiliziranosti družine nekdanjega vojaka. Partner vojaka je lahko prav tako vpet v vojaško skupnost ali drugače rečeno je institucionaliziran, najbolj pa to velja za otroke. Odhod lahko družinske člane čustveno prizadene še bolj. Partner, ki ni član vojaške skupnosti, je lahko odhajajočemu vojaku v veliko pomoč, v praktičnem in čustvenem smislu.
- Večina nekdanjih vojakov si želi poiskati novo stalno zaposlitev, seveda čim prej, ampak to ni vedno najboljša strategija. Pomembno je, da gre posameznik skozi določeno prehodno obdobje, kjer iščečasne zaposlitve in ugotavlja, kaj bi dejansko rad počel, spremeni zunanji videz in se prilagodi na civilne odnose do nadrejenih.
- O zadovoljstvu na novem delovnem mestu je raziskava pokazala, da le-to ni odvisno do tega, ali se nekdanji vojak zaposli v sorodnih poklicih ali sprejme čisto drugačen poklic. Ni bistvena vrsta poklica, temveč želja, volja do spremembe in nove kariere.
- Za posameznika, ki je zapustil vojsko in ni našel nove zaposlitve, s katero bi se lahko identificiral, je pomembno, da si najde drug cilj, za katerega si prizadeva (Jolly v Garb 2002a, 93–95).

V procesu prehoda iz vojaškega v civilno življenje gre posameznik skozi tri stopnje spreminjanja svoje identitete, od katerih je prva najmanj naporna in tretja najbolj zahtevna. Nekateri gredo skozi te procese brez večjih težav in se uspejo prilagoditi na novo življenje, tisti pa, ki jim "odvajanje" ni uspelo, ostanejo "ujetniki preteklosti" (Jolly v Garb 2002a, 95).

4 VOJAŠKI UPOKOJENCI V ZDRUŽENIH DRŽAVAH AMERIKE

4.1 Oblike pomoči pri procesu prehoda iz vojaškega v civilno življenje v Združenih državah Amerike

Razpad Sovjetske zveze leta 1991 in konec obdobja hladne vojne je korenito spremenil področje obrambe Združenih držav Amerike in posledično tudi oblikovanje in delovanje oboroženih sil. Zmanjšanje finančnih izdatkov za potrebe obrambe je vplivalo na zmanjševanje pripadnikov oboroženih sil, saj ni bilo več potrebe po vzdrževanju močne vojske na mejah Zahodne Evrope, ker so se varnostne razmere na svetovni ravni izboljšale. Tako se je pojavil problem presežka vojaškega osebja, ki mu je bilo potrebno že samo na podlagi pravičnosti nuditi pomoč pri prehodu iz vojaškega v civilno življenje in obenem pomagati, da se navadi na drugačno življenje. Ameriška vojska se je zavedala, da bi težave odpuščenih vojakov pri prehodu iz enega poklica v drugega lahko imele negativen vpliv na motivacijo mladih, ki so razmišljali o vstopu v vojaško službo. Iz teh razlogov je ameriška vlada v letu 1991 začela resneje izvajati razne programe sistemske pomoči, ki so in še vedno pomagajo nekdanjim vojakom ob prehajanju iz vojaškega v civilno življenje, saj je to kompleksno obdobje.

Zgodnje obveščanje za zaposlene je eden izmed načinov pomoči. Zaposleni mora za natančen datum prenehanja delovnega razmerja izvedeti vsaj 90 dni pred iztekom zaposlitvene pogodbe (Military OneSource 2009). Takšen časovni rok je bil določen glede na 60-dnevni rok obveščanja delavcev v civilnem sektorju v primeru množičnega odpuščanja. Ker večina vojaškega osebja ni imela civilne zaposlitve s polnim delovnim časom in ker bodo le-ti verjetno potrebovali več časa pri iskanju nove zaposlitve, se zdi takšen časovni okvir smiseln.

Ministrstvo za obrambo je v sodelovanju z Ministrstvom za delo in Ministrstvom za veterane razvilo svoj program pomoči, imenovan Program za pomoč pri prehodu (Transition Assistance Program – TAP). To je obsežen tridnevni seminar, ki je na voljo že 180 dni pred nastopom pokoja in se ga lahko udeležijo tudi partnerji bodočih upokojencev. Tukaj se bivše pripadnike vojske usposobi za iskanje službe (pisanje prošenj, spoznavanje tehnik intervjuja), se jih motivira in zgradi samozavest, poda se jim informacije o civilnem trgu dela in o možnostih za nadaljnjo kariero. Leta 2007 je bil izdan priročnik za obdobje pred odhodom (Preseparation Guide) z vsemi pomembnimi informacijami, potrebnimi za sprejetje odločitve.

Omenjeni program je bil osnovan na podlagi Programa kariere (Career Awareness Program – CAP), ki je kot štiriurni seminar nastal že leta 1978 in je nudil pomoč tistim, ki so zapuščali vojsko. Sčasoma se je razvil v tridnevni seminar. Program je bil precej uspešen, saj so raziskave pokazale, da so bili tisti, ki so se ga udeležili, manj časa brezposelni in so tudi zaslužili več, ko so se zaposlili, kot pa tisti, ki se programa niso udeležili. Leta 1991 se je program CAP združil s programom TAP (After the Cold War 1992).

V letu 2008 je Ministrstvo za obrambo združilo program TAP in program Finančna pripravljenost (Financial Readiness¹) v Pisarno za osebne finance in prehod (Office of Personal Finance and Transition), saj so finančna pripravljenost, nadomestila in ugodnosti ter pomoč pri prehodu iz vojaškega v civilno življenje močno povezani dejavniki in se zato morajo obravnavati kot celota. Z združitvijo želi Ministrstvo za obrambo izboljšati kvaliteto programov, ki nekdanjemu vojaku pomagajo pri prehodu in doseči zastavljen cilj, da se bo 85 % odpuščenih vojakov udeležilo tega programa. Tako si Ministrstvo za obrambo, Ministrstvo za veterane in Ministrstvo za delo delijo odgovornost za nov program, saj vsi trije obravnavajo ključna področja, ki so pomembna pri lahkem prehodu. Ministrstvo za obrambo poskrbi, da se bodoči upokojeni vojaki v okviru programa obvezno udeležijo svetovalnice pred odhodom, in sicer vsaj 90 dni pred odhodom iz vojske, kjer dobijo podatke o zaposlitvenih priložnostih in kjer se jih usposobi za iskanje službe. Drugače se lahko vojak programa udeleži že dve leti pred upokojitvijo. Ministrstvo za delo organizira zaposlitvene delavnice, na katerih je udeležba prostovoljne narave in mogoča tudi za partnerje. Tukaj so na voljo informacije o civilnem delovnem trgu, nudijo jim pomoč pri pisanju prošenj, učijo se tehnik intervjuja in kako sploh poiskati službo. Področje izobraževanja, zdravstvenega zavarovanja, najema kredita, nadomestil in ugodnosti ter invalidnosti pa pokriva Ministrstvo za veterane (Gilmore 2008).

Dejanski prehod se začne, ko vojak izpolni seznam svetovanja pred odhodom (Preseparation Counseling Checklist), s katerim določi področja, pri katerih bi želel podporo in svetovanje za izdelavo osebnega načrta, ki mu bo služil kot vodilo pri prehodu. Pomembno je tudi, da ima odpuščen vojak urejene vse dokumente, preden zapusti vojsko, saj naknadno urejanje vzame

¹ Financial Readiness je oblika finančnega svetovanja odpuščenim vojakom in se izvaja po vseh vojaških bazah. Vojakom pomagajo pri načrtovanju osebnega proračuna, nudijo pomoč pri najemu kredita in odgovorijo na vprašanja o pripadajočih nadomestilih in ugodnostih.

dosti časa. Zadnji dan aktivne vojaške službe le-ta prejme certifikat o izpustitvi in odpustitvi iz aktivne službe (Certificate of Release and Discharge from Active Duty) (DoD TransPortal).

Funkcionarka Ministrstva za obrambo Jane Burke je lani dejala: "Dolžnost Ministrstva je, da zagotovi našim četam sredstva, ki jih potrebujejo pri sprejemanju pomembnih finančnih odločitvah in odločitvah pri prehodu, saj je globalna vojna proti terorizmu terjala visok davek in mnogo vojakov ter njihovih družin je žrtvovalo veliko" (Gilmore 2008).

Leta 1992 je Ministrstvo za obrambo začelo izdajati certifikate o poklicnem usposabljanju v vojski z natančnim opisom usposabljanja in o delovnih izkušnjah posameznikov. Certifikat je pomenil tudi ustrezen civilni naziv, ki so ga imeli nekdanji vojaki, vendar ni bil nadomestilo za civilni certifikat o znanju oziroma izobrazbi. Certifikat je služil le kot dokaz, da ima posameznik res delovne izkušnje, ki jih je navajal pri morebitnem delodajalcu (After the Cold War 1992). Sedaj nekdanji vojaki prejmejo Potrdilo o vojaških izkušnjah in znanju (Verification of Military Experience and Training), kjer so navedene vse izkušnje in izobraževanja vojaka, kreditne točke in ustrezen civilni naziv (DoD TransPortal).

Še ena oblika systemske pomoči pri prehodu iz vojaškega v civilno življenje, ki jo je razvilo Ministrstvo za obrambo, je sistem izmenjave delovne sile (Defense Outplacement Referral System – DORS). Sistem je začel delovati v novembru 1991. leta. Odpuščeni vojaki izpolnijo informacijsko kartico, v kateri predstavijo vrsto in lokacijo službe, ki jo iščejo ter podatke o svoji izobrazbi in delovnih izkušnjah. Te informacije se shranijo v osrednjo pisarno podatkovnega centra o vojaških kadrih, iz katere delodajalci lahko dobijo informacije o odpuščenih vojakih. Preko tega sistema imajo možnost nove zaposlitve v zveznih agencijah, zveznih in lokalnih vladah, neprofitnih organizacijah in seveda v civilnem sektorju po vseh Združenih državah Amerike in v tujini. DORS tako pomaga delodajalcem, da se seznanijo z usposabljanjem, ki ga omogoči vojska (After the Cold War 1992).

Ker pa je program TAP nudil samo enkratno usposabljanje za iskanje službe, saj je bil seminar, ni pa nudil osebnega svetovanja in stalnega dostopa do informacij o zaposlitvi, je National Defense Authorization Act² za leto 1990 predvidel centre za iskanje službe, ki so jih organizirali v vseh vojaških bazah po zvezni državi. Na začetku so se pojavile razlike v

² National Defense Authorization Act je zvezni zakon, ki se sprejme vsako fiskalno leto in ki določa proračun ter izdatke Ministrstva za obrambo.

kvaliteti svetovanja med posameznimi vejami vojske. Medtem ko je kopenska vojska na koncu leta 1991 imela najbolj kvalitetne centre za iskanje službe, saj je tudi imela največji upad števila vojakov, so centri mornarice po kvaliteti močno zaostajali.

Program kariere in izobraževanja (Army Career and Alumni Program – ACAP) prav tako nudi pomoč pri prehodu vojaškega kadra v civilno življenje in je v pomoč pri iskanju civilne službe. Dostopen je že dve leti pred upokojitvijo, saj se mora vojak seznaniti z mnogo stvarmi. Program se obrača tudi na poveljnike enot, da odhajajočim vojakom dajo na voljo dovolj časa, ki ga rabijo in si ga tudi zaslužijo, da polno izkoristijo program, saj vojak v civilnem življenju odraža podobo oboroženih sil, pozitivna podoba pa ugodno vpliva pri rekrutiranju. Civilno vojaško osebje v centrih v vojaških bazah nudi finančno svetovanje in svetovanje pri selitvi, medtem ko zunanji izvajalci nudijo pomoč pri iskanju službe (Army Career and Alumni Program – A Leader`s Perspective 2008).

Poleg usposabljanja za iskanje službe in svetovanja, centri zagotavljajo informacije o lokalnem trgu dela, pomagajo pri pisanju prošenj in premagujejo razlike med vojaško in civilno klasifikacijo poklicev. Prav tako nudijo informacije o zaposlitvenih sejmih in imajo dostop do javnih razpisov delovnih mest. Zaposlitveni sejmi predstavljajo možnost, da se iskalec zaposlitve spozna s potencialnim delodajalcem in izve več o delovnem mestu ter vadi za nadaljnje razgovore. Tukaj se spletajo veze in poznanstva (networking), iskalci imajo možnost dobiti odgovore na vprašanja o ugodnostih, nadomestilih, lokacijah zaposlitve.

Kot del programov pomoči pri prehodu v okviru Ministrstva za obrambo je tudi program usposabljanja nekdanjih vojakov za učitelje, ki je bil uveden leta 1986. Ko je bil program še v povojih, ni bilo pretiranega zanimanja zanj. Zahteval je namreč diplomu visoke šole, zato so se zanj odločali predvsem častniki. Danes pa je nov program Čete za učitelje (Troops to Teachers) uspešen. Namenjen je tistim nekdanjim vojakom, ki se želijo zaposliti v javnem šolstvu kot učitelji. Ustanovljen je bil leta 1994 pod okriljem Ministrstva za obrambo, a je National Defense Authorization Act leta 2000 prenesel nadzor nad programom in financiranje le-tega na Ministrstvo za delo, še vedno pa ga vodi Ministrstvo za obrambo. V večini zveznih držav program ne usposablja nekdanjih vojakov za učitelje, temveč samo svetuje in nudi pomoč pri napotitvi do primernega izobraževanja, kjer pridobijo certifikat za učenje. Če je kandidat primeren za učitelja, imeti mora diplomu, lahko dobi finančno podporo v obliki štipendije ali bonusa, ki je namenjena njegovemu šolanju za učitelja, vendar se mora prej

prijaviti v program Čete za učitelje in zaprositi za pomoč ter se obvezati, da bo kasneje zaposlen 3 leta. Primarni cilj programa je nadomestiti primanjkljaj učiteljev s kakovostnimi učitelji, še posebej v matematiki, kemiji in ostalih naravoslovnih predmetih v šolah, ki jih obiskujejo učenci nižjega sloja prebivalstva ter pomagati nekdanjim vojakom pri prehodu iz vojaške kariere v kariero učitelja (Troops to Teachers).

Seveda pa vojakom pri prehodu iz vojaškega okolja v civilno okolje pomagajo tudi ostale neprofitne organizacije privatnega sektorja, kot npr. Ameriška zveza vojaških upokojencev (American Military Retiree Association), Zveza upokojenih častnikov (Retired Officers Association) ali pa Zveza letalskih sil (Air Force Association) in tudi nevojaške organizacije, kot je Ameriška zveza upokojencev (American Association of Retired People). Navedene organizacije sponzorirajo zaposlitvene sejme, nudijo dostope do zaposlitvenih portalov in so bogat vir informacij. Vsaka izmed njih ima tudi uradno spletno stran. Tako na daljavo pomagajo vojaškim upokojencem in nudijo svetovanje ter omogočajo štipendiranje nadarjenih učencev kot pomoč družinam vojaških upokojencev.

4.2 Vojaški pokojninski sistem

V Združenih državah Amerike se vsako leto upokoji več kot 20.000 vojakov in ti so upravičeni, da prejemajo zagotovljeno mesečno pokojnino oziroma nadomestilo, ki znaša polovico ali več njihove osnovne vojaške plače ter je vsakoletno usklajena z inflacijo. V letu 2005 so vojaški upokojenci in njihovi družinski člani predstavljali 4 milijone ameriškega prebivalstva. Po zakonu se lahko upokoji vsak vojak, ki je odslužil 20 let ali več. Povedano z drugimi besedami, če je vojak služil 20 let, bo takoj ob upokojitvi prejel polovico svoje osnovne plače v obliki pokojnine in tako dalje vsak mesec, če pa je služil več kot 20 let, dobi še 2.5 % več za vsako dodatno leto služenja (do 75 % več na osnovno plačo). Vojaška kariera se vedno obredno zaključi s ceremonijo, kjer se podelijo nagrade, temu sledi zabava, ki se je udeležijo tudi družinski člani (Powers 2008).

Prvo pokojnino upokojeni vojak prejme po 30 dneh od datuma, ko je bil upokojen, in potem vsak prvi delovni dan v mesecih, ki sledijo. Ta ne omogoča jemanja kreditov in posojil tako kot plača poklicnega vojaka, iz vojaške pokojnine pa se plačuje preživnina in krijejo se tudi dolgovi upokojenca do države. Vojaški pokojninski sistem pa je za razliko od civilnega

pokojninskega izredno tog. Ne nudi nikakršnih varčevalnih načrtov in posebnih računov za upokojene. Zaposleni v vojski vedo, da jih ob izteku zaposlitvene pogodbe čaka pokojnina in jim ni potrebno za to varčevati, kot to morajo početi zaposleni v civilnem sektorju, če želijo v pokoju živeti človeka vredno življenje. Seveda je potrebno odslužiti 20 let in če vojaka odpustijo, ko ima za sabo 19 let, 11 mesecev in 27 dni delovne dobe, ta ni upravičen do pokojnine. Na tem mestu je potrebno omeniti, da sicer obstajajo programi za zgodnjo upokojitev, ki zagotavljajo pokojnino, vendar so namenjeni zmanjševanju pripadnikov oboroženih sil.

Ministrstvo za obrambo deli vojaške upokojence v tri kategorije:

- I. kategorija: fizično sposobni vojaški upokojenci pod 60. letom starosti, ki so v pokoju manj kot 5 let;
- II. kategorija: fizično sposobni vojaški upokojenci pod 60. letom starosti, ki so v pokoju 5 let ali več in
- III. kategorija: vojaški upokojenci, vključno z invalidsko upokojenimi, ki ne spadajo pod I. in II. kategorijo (Powers 2008).

Še ena pomembna razlika obstaja med vojaško ter civilno upokojitvijo, da lahko obrambni minister Združenih držav Amerike kadarkoli ukaže vpoklic upokojenega vojaka v aktivno sestavo, če so naloge, ki jih bo ta izpolnil, v interesu nacionalne varnosti Združenih držav Amerike. Verjetnost, da vpokličejo upokojenega vojaka, ki ima več kot 60 let ali vojaka, ki je upokojen več kot 5 let, je izredno majhna. Glede na zgoraj navedene kategorije, ima kategorija I. največ in kategorija III. najmanj možnosti za ponoven vpoklic.

V primeru, da je vojak spoznan za nesposobnega za nadaljnje opravljanje vojaške službe in če zadosti zakonskim določilom, se mu lahko odobri invalidska upokojitev. Vojaki, ki so služili 20 let ali več, se lahko upokojijo ne glede na stopnjo invalidnosti, če so bili spoznani za nesposobne in iz vojske odstavljene zaradi invalidnosti. Če je po vojaških standardih ocenjevanja invalidnosti vojakova invalidnost 20% ali manj, se lahko vojaka odpusti. Po vsej verjetnosti bo vojak prejel odpravnino, razen če je invalidno stanje obstajalo že pred nastopom službe v vojski in se ni za stalno poslabšalo zaradi narave dela v vojski ali če je v igri neposlušnost vojaka. Če je invalidnost vojaka 30% ali več, se vojaka invalidsko upokoji

(Powers 2008). Vojake z manj kot 20 leti delovne dobe pa ameriška vojska lahko 'loči'³ iz vojske. Če je bil vojak v vojski zaposlen več kot 6 let, vendar ni upravičen do pokojnine, se mu izplača odpravnina za neprostovoljni odhod iz vojske (Powers 2008).

4.3 Kdaj v pokoj?

Že med službovanjem v vojski imajo vojaki določene ugodnosti, ki veljajo za vse stopnje činov in so iste za pripadnike stalne in rezervne sestave vojske. Tako so upravičeni do nadomestila za hrano in bivanje, vojaški piloti in podmorničarji na primer dobivajo stimulacijo ter posebno nadomestilo za opravljanje nevarnih nalog, vojaki in njihove družine lahko nakupujejo v posebnih komisijskih trgovinah v vojaških bazah, ki nudijo mnogo popustov in neobdavčeno blago. Po smrti vojaka njegova družina prejema del pokojnine. Ko po izteku zaposlitvene pogodbe nastopi čas upokojitve, bivši vojaki obdržijo nekaj ugodnosti, prav tako člani njihovih družin. Še vedno lahko nakupujejo v komisijskih trgovinah v vojaških bazah, na voljo so jim zdravstvene storitve v prostorih vojske, ki so prav tako v vojaških bazah, a pod pogojem, da so proste kapacitete, na voljo imajo vojaško zavarovanje.

Eno izmed najbolj razširjenih vrst zdravstvenega zavarovanja je TRICARE, ki je bilo ustanovljeno leta 1992 kot program zdravstvenega zavarovanja za potrebe financiranja zdravstvenih storitev v okviru vojaškega zdravstvenega sistema. Pokriva zavarovanje vseh v aktivni sestavi vojske, zavarovanje upokojenih vojakov in upravičenih družinskih članov. Zadnjim omogoča zdravljenje v civilnih zdravstvenih ustanovah, a traja do 65. leta starosti upokojenca. Potem nastopi tako imenovano zavarovanje TRICARE for Life (Schoenbaum in drugi 2004).

Vojaški upokojenec, ki pa se je znova zaposlil v civilnem sektorju, se zdravstveno zavaruje kot civilist. Kdaj se bo poklicni vojak upokojil, pa je odvisno od mnogo dejavnikov. Prvi je že samo dejstvo, da je te vrste služba zagotovljena ne glede na gospodarske tokove, čemur pa ni tako na civilnem trgu delovne sile. Ko odsluži 20 let, vojak pretehta, kakšne so njegove možnosti za napredovanje, če je seveda sposoben in ga v vojski želijo obdržati in upošteva višino pokojnine. Mora se tudi posvetovati s svojo družino, saj bo odločitev vojaka znatno vplivala nanjo v emocionalnem pogledu. Lahko se zgodi, da si bo partner moral poiskati

³ V angleškem jeziku uporabljen izraz je *to separate* = ločiti, razdružiti, razcepiti.

novo službo ali pa bodo otroci primorani zamenjati šolo. Če ima vojak srednješolske otroke, je bolj verjetno, da bo podaljšal pogodbo o zaposlitvi in počakal, da se izšolajo. Upošteva tudi možnost, da ga lahko ob podaljšanju zaposlitvene pogodbe premestijo v drugo vojaško bazo, kar je spet odločitev, ki zahteva pogovor z družino. Pomembno je tudi, da je natančno seznanjen s tistimi ugodnostmi, ki jih bo izgubil, če zapusti vojsko ter da jih primerja z ugodnostmi, ki mu bodo na voljo v civilnem svetu. Vprašanje, ali je družina sposobna kriti stroške, ki bi nastali pri menjavi službe, možni selitvi, menjavi zdravstvenega zavarovanja, je tudi pomembno.

Vojaški pokojninski sistem je močno orodje pri oblikovanju sestave same vojske in je namenjeno, da zadrži visoko usposobljeni kader. Vojska je omejena z lastno nezmožnostjo zapolniti višje čine vojaške hierarhije s posamezniki izven organizacije, saj morajo te pozicije zapolniti posamezniki, ki napredujejo.

S sistemom nadomestil vojska spodbudi posameznike, da se sami odločijo, kam spadajo glede na svoje zmožnosti. Z umikom nekaterih nadomestil vojaški pokojninski sistem spodbudi najbolj nadarjene posameznike, da ostanejo v vojski in stremijo k napredovanju. Po drugi strani pa da možnost manj nadarjenim posameznikom, ki dvomijo, da lahko dosežejo potreben čin in delovno dobo, da prostovoljno zapustijo vojsko. Takšna politika prav tako deluje kot motivacijski faktor, saj 'gor-ali-ven'⁴ pravilo upoštevajo tisti, ki so se odločili, da bodo ostali v vojski in napredovali. Poleg tega se lahko vojska s takšnim načinom kadrovanja v veliki meri izogne neprostovoljnemu odhodom iz vojske, ki je popolnoma legalno, vendar lahko vpliva na moralo vojakov (posameznik lahko možnost neprostovoljnega odhoda iz vojske vidi kot tvegano in nepošteno dejanje) in spodbuja posameznike, da lobirajo proti takšnemu sistemu, čigar prednost je ta, da ustvari močno željo zapustiti vojsko po 20 letih služenja, saj vojska hoče obdržati relativno mlad kader in ponuditi priložnosti za napredovanje nižjim činom, obenem pa ponuditi priložnost upokojitve tudi najboljšim vojakom po 20 letih služenja. Posameznik mora tako ob koncu služenja pretehtati prednosti upokojitve in prejetanja pokojnine ter prednosti, ki jih prinese dodatno služenje vojski in možen višji čin. Ker imajo leta služenja majhen vpliv na višino nadomestila in ker obeti za nadaljnje napredovanje pojemajo s položajem, ki ga vojak že ima, se finančna vrednost

⁴ Kongres Združenih držav Amerike je leta 1947 sprejel listino Up or Out, ki je določala, da se lahko upokoji častnik, ki v določenem času ni napredoval do določenega čina, kar se je seveda razlikovalo znotraj zvrsti vojske. Posledično so zvrsti znotraj sebe po svoje začele interpretirati določila listine (Spiegel in Shultz 2003, 288).

dodatnega služenja vojski ne viša skladno z dodatnimi leti služenja, za nekatere celo upade. Višanje pokojnine oziroma nadomestila glede na osnovno plačo je odvisno od stopnje čina, na primer polkovnik v mornarici je po 26 letih delovne dobe upravičen do višanja nadomestila, če se odloči ostati v mornarici. Podčastniki so ob nastopu pokoja za šest let mlajši kot upokojenci s častniškim činom. Prav tako se upokojijo z manj leti delovne dobe (Snyder 1994; Loughran 2008).

V Združenih državah Amerike je bilo v 90-ih letih med vojaškimi upokojenci kar 98 % moških. Med njimi je bilo malo pripadnikov temnopolte manjšine in Latinoameričanov, večina izmed njih je opravljala delo navadnega vojaka. To gre pripisati takratnim družbenih razmeram, ki so obstajale pred letom 1970, saj je vojska bila dokaj zaprta za ženske, malo žensk so vseeno sprejeli, pripadniki manjšin pa so opravljali delo navadnega vojaka, napredovanj je bilo zelo malo. Po letu 1970 je v vojsko pričelo vstopati vedno večje število pripadnic ženskega spola in pa pripadniki večine manjšin, ki prebivajo v Združenih državah Amerike, saj so se oborožene sile od leta 1973 dalje začele popolnjevati izključno s prostovoljci (Snyder 1994, 582).

Temnopolti prebivalci Združenih držav Amerike so bili in so še vedno bolj odvisni od vojske z vidika zaposlovanja kot pa belci, kar pove že podatek, da jih je po številu skoraj dvakrat več (After the Cold War 1992). Takrat je bilo mogoče tudi napredovati, tako da je sedaj med upokojenimi vojaki, ki so se v letih po letu 2000 začeli upokojevati, več častnikov, ki niso belopolti, in pa tudi več nekdanjih vojakinj.

4.4 Vzorci prebivanja

Fizična selitev iz vojaškega v civilno okolje je tudi pomemben del pri prehodu vojaka. Izbira novega prebivališča mora biti premišljena, saj je odvisna od mnogo dejavnikov. Ugodnosti, ki jih obdržijo, koliko članov šteje družina upokojenega vojaka, možnost zaposlitve, kvaliteta izobraževalnih institucij, podnebje in še mnogo drugega pa vpliva na izbiro, kje bo družina po preteku pogodbe prebivala. V veliki meri se vojaški upokojenci naseljujejo blizu vojaških baz, če je možno blizu tistih baz, kjer so bili zaposleni. Tako lahko še vedno vzdržujejo osebne stike z bivšimi sodelavci, kar jim lajša socialno reintegracijo v civilno okolje.

Država tudi tukaj nudi pomoč v obliki načrtovanja selitve, nudi informacije o tem, kje so vojaške skupnosti in ali so na izbranem področju možnosti za zeleno zaposlitev. Prav tako do določene mere finančno pomaga pri prevozu opreme in osebnih stvari v nov dom (Preseparation Guide 2007).

Vojaški upokojenci praktično prebivajo v vseh mestih po Združenih državah Amerike, znatno več pa jih lahko najdemo na južni polovici Združenih držav (Jackson in Day 1991a). Največ jih živi zvezni državi Kalifornija, Florida in Teksas. Najbolj odmevno raziskavo na to temo sta leta 1993 izvedla upokojeni pripadnik ameriških letalskih sil Charles L. Jackson in profesor teksaške univerze Frederick A. Day. Primarna hipoteza njune raziskave je bila, da vojaški upokojenci prebivajo v bližini ponudnikov ugodnosti, ki jih upokojenci na splošno iščejo in da je področje bivališča pogojeno z bližino večjih vojaških objektov oziroma vojaških baz. Ker pa so se vojaški upokojenci med služenjem v ameriški vojski dostikrat selili (mnogo se jih je selilo vsaj dvanajstkrat) in imeli priložnost spoznati dosti različnih področij Združenih držav, kjer bi se lahko upokojili in ker so njihovi dohodki nad povprečjem, saj se večina nekdanjih vojakov znova zaposli in tako prejema poleg pokojnine še plačo, ima število ponudnikov ugodnosti pomembno vlogo pri odločanju, kje se bo upokojenčeva družina naselila. Vsak vojaški upokojenec je tako postavljen pred odločitev, ali naj ostane v sedanjem domovanju ali naj se preseli. Mlajši vojaški upokojenci upoštevajo tudi možnost za drugo zaposlitev oziroma se preselijo tja, kjer je lažje poiskati novo službo, medtem ko se starejši upokojenec, ki se nima namena vnovič zaposliti, odloča samo, ali naj se preseli ali ne. Jackson in Day sta raziskala tudi povezavo med starostjo vojaških upokojencev in področjem bivališča (Jackson in Day, 1993b).

Vsakršne variacije v tej povezavi bi lahko bile v pomoč pri načrtovanju, kakšno blago in kakšne storitve, ki jih človek v določeni starosti potrebuje, naj vojaška baza v prihodnje nudi. Na primer starejša upokojena populacija večkrat potrebuje zdravila, ki jih dobijo v lekarnah vojaških baz, medtem ko mlajša upokojena populacija bolj koristi rekreacijske možnosti v vojaških bazah.

Druge ugodnosti, ki jih vojaške baze nudijo in zaradi katerih se vojaški upokojenci in njihove družine naseljujejo blizu vojaških baz, je tudi nakupovanje v posebnih komisijskih trgovinah (trgovine s špecerijo), ki nudijo popuste in koriščenje storitev v tako imenovanih 'base

exchange'⁵. V lekarnah so zdravila na recept, ki so na zalogi, brezplačna, zdravstvene in zobozdravstvene storitve v vojaških bolnišnicah prav tako ali pa so vsaj cenejše kot storitve izven vojaške baze. Vojaški upokojenec pa lahko koristi zdravstvene usluge le, če bolnišnične kapacitete niso polne, saj ima aktivni sestav vojske prednost. Življenje blizu vojaških baz ima tako ugoden vpliv na finančno stanje vojaških upokojencev, poleg tega pa prebivajo v okolju, na katerega so navajeni in kjer se počutijo domače. V vojski so se navadili na življenje v skupini in na bratski način življenja, zato jim ustreza naselitev blizu ljudi, ki imajo za sabo podobne izkušnje.

Rezultati raziskave o prostorski porazdelitvi so pokazali, da je večina vojaških upokojencev nastanjena v vojni bližini vojaških baz in da jih večina prebiva v okolju, ki je obdan z naravo (jezera, reke, gozdovi itd.) za potrebe rekreacije. Prav tako se je izkazalo, da jih večina prebiva bliže bazi, ki je povezana z njihovim rodnom vojske. Tako na nek način ohranijo stik z bivšim vojaškim življenjem. Glede klimatskih razmer vojaški upokojenci raje prebivajo na področju, kjer so zime blage, to so predvsem obalna področja. Takšna področja imajo raje starejši vojaški upokojenci. Okrožja z majhnimi mesti na ruralnih področjih so izredno priljubljena za novo domovanje. Okrožja, kjer prebivalstvo narašča in ki je izobraženo, kjer so dohodki zadovoljivi, če se bo nekdanji vojak znova zaposlil in kjer so lokalni davki nizki, so tudi na prednostni listi. Pomemben dejavnik je tudi možnost zaposlitve (Jackson in Day, 1993b).

Pri rezultatih raziskave v povezavi s starostjo vojaških upokojencev je potrebno omeniti, da so bili le-ti razdeljeni na dve skupini, in sicer vojaški upokojenci do 59. leta starosti in vojaški upokojenci na 60. letom starosti. Mlajši vojaški upokojenci si bodo za naselitev najverjetneje izbrali področje, ki je v bližini vojaške baze, saj imajo po večini večje družine, ki jih morajo preživljati. Prav iz tega razloga so bolj odvisni od ekonomskih (komisijske trgovine, 'base exchange', vojaška bolnišnica, lekarna) in rekreacijskih (bazen, kino, knjižnica) ugodnosti. Vojaški upokojenci nad 60. letom starosti pa so bolj naklonjeni obalnemu področju z blagimi zimami, naraščajočim prebivalstvom, nizkim lokalnimi davki in področjem, ki imajo vojaško bazo. Vseeno pa povezava starosti z bližino vojaške baze ni tako močna kot pri mlajših vojaških upokojencih (Jackson in Day, 1993b).

⁵ To so veleblagovnice, kjer se prodaja blago s popusti in kjer nudijo storitve, npr. obstajajo brivnice, kozmetični saloni, bencinska črpalka, kino itd. Večina blagovne menjave je neobdavčena, saj menjava poteka na vojaškem zemljišču.

Ameriški vojaški upokojenci pa ne prebivajo samo znotraj meja Združenih držav Amerike, okoli 40.000 vojaških upokojencev živi izven meja Združenih držav Amerike. Nekatere izmed teh držav so Velika Britanija, Japonska in Filipini. Vojaški upokojenci so si tam ustvarili družine tekom službovanja ter po koncu službovanja ostali.

Nekateri si po preteku zaposlitvene pogodbe poiščejo drugo zaposlitev tako kot upokojenci v Združenih državah Amerike. Za dovoljenje pa morajo vprašati ameriško vlado oziroma zunanje ministrstvo, saj jim v primeru, da se v tujini zaposlijo brez dovoljenja, vlada lahko zamrzne pokojnino za obdobje, ki je enako obdobju nepooblaščne zaposlitve (Powers 2008).

Raziskava iz leta 2007, ki jo je izvedel Svet mornariških upokojencev (Navy Retiree Council), je pokazala, da 41 % izmed vseh 425 anketiranih vojaških upokojencev, ki živijo v državah Azije in Evrope, nezadovoljnih s podporo domače vlade. Ta raziskava je bila prva, ki je vojaške upokojence v tujini obravnavala kot enotno skupino. Nekateri vojaški upokojenci na Filipinih in na Japonskem so menili, da so upravičeni do vseh ugodnosti, ki so jih pridobili med službovanjem v ameriški vojski, četudi ne živijo na domačih tleh. Zaskrbljujoč je bil podatek, da več kot polovica upokojencev še nikoli ni bila v vojaški bazi, prav tako ne morejo uporabljati poštnih storitev vojske, kot želijo, nezadovoljni pa so tudi z zobozdravstveno oskrbo. Za izboljšanje njihovega položaja bi morala vlada poskrbeti za lažji dostop do zdravstvene in zobozdravstvene oskrbe, omogočiti lažji dostop do komisijskih trgovin in lekarn ter odpraviti omejitev teže poštnih pošiljk, saj je to glavni razlog, zakaj le poredko lahko koristijo poštno storitve vojske. Glavni problem na Filipinih predstavlja dostopnost do zdravstvenih storitev, kjer nekaj tisoč vojaških upokojencev živi v bližini dveh vojaških baz, ki pa sta od leta 1990 zapuščeni. Ostali pa prebivajo v oddaljenih vseh. Primanjkuje zdravstvenih domov, ki sprejmejo bolnike z vojaškim zdravstvenim zavarovanjem, ti tudi nimajo možnosti naročiti zdravila preko pošte, kar vojaško zdravstveno zavarovanje omogoča, zato jih kupujejo v lokalnih lekarnah. Po drugi strani pa mora vojaški upokojenec, če želi naročiti zdravila preko pošte, imeti stalni naslov, ki ga dodeli ameriška vojska, in recept zdravnika z ameriško licenco. Oboje pa je na Filipinih težko pridobiti. Z enakimi težavami se srečujejo vojaški upokojenci na Japonskem. Čeprav obstajajo delujoče vojaške baze, ki zaposlujejo 48.000 pripadnikov oboroženih sil, je anketa vseeno pokazala nezadovoljstvo vojaških upokojencev z dostopnostjo do zdravstvenih storitev. Ameriška vlada bi prav tako morala urediti vprašanje zobozdravstva. Ker japonski zobozdravniki niso pooblaščen s strani Združenih držav Amerike, vojaški upokojenci ne morejo uveljavljati

svojega zavarovanja (Tritten 2008). Ameriška vlada mora v prihodnje bolje poskrbeti za status vojaških upokojencev izven Združenih držav Amerike, saj se sedaj glede na opravljeno raziskavo počutijo kot drugorazredni državljani.

4.5 Ponovna zaposlitev

Ko se poklicni vojak upokoji, to je po navadi v njegovih srednjih letih, lahko pričakuje zmanjšanje dohodka za 40 do 60 % (Snyder 1994, 584–585). V večini primerov se to zgodi ravno v času, ko se njihovi otroci šolajo na univerzah, vsi izmed njih pa nimajo štipendij. Dodaten strošek lahko predstavlja tudi selitev zaradi nove službe in oprema za novo domovanje. Zaradi zgoraj navedenih razlogov in še nekaterih se večina izmed vojaških upokojencev odloči poiskati delo na civilnem trgu delovne sile.

Zdajšnji vojaški upokojenci imajo več težav pri iskanju zaposlitve, kot so jih imeli vojaški upokojenci pred njimi. Trg ponudbe del se zmanjšuje, po drugi strani pa trg povpraševanja po delu raste in postaja že skoraj prenasičen, saj je vedno več brezposelnih, ki imajo podobno izobrazbo kot upokojeni vojaki. Tako se je podaljšal čas iskanja službe, vojaški upokojenci so pripravljani sprejeti manj všečno delovno mesto v upanju, da bodo zaradi tega lahko kasneje dobili želeno delovno mesto. Prednost, ki jo vojaški upokojenci imajo pred njihovimi civilnimi tekmeci, pa je finančna varnost, ki izhaja ravno iz njihovih pokojnin in te so zagotovljene. Vojaški upokojenci, ki vedo, da bodo sčasoma nadoknadili izgubo dohodka, so bolj pripravljani sprejeti nižje plače kot pa podobno izobraženi civilni tekmeci na trgu delovne sile.

Nekdanji vojaki s tehnično izobrazbo imajo več možnosti za zaposlitev v letalski in elektronski industriji ter v ostalih industrijah, ki so povezane z obrambo države. Vojaški upokojenci so za podjetja obrambne industrije (Lockheed Martin, Boeing, Northrop Grumman itn.) zanimivi tudi zaradi drugega razloga, in sicer, preden so vstopili v oborožene sile, je vojska naredila poizvedbo o njihovi zvestobi, osebnosti, zanesljivosti, ali bolje rečeno, vojska vedno preveri vsakega posameznika, ali je primeren za dostopanje do zaupnih podatkov. Navsezadnje je nacionalna varnost odvisna tudi od zavarovanja znanosti in industrije in vsako razvojno podjetje, pa naj ima pogodbo z vlado ali ne, želi zavarovati lastno znanje. Bazen vojaških upokojencev je največji vir zaposlenih, ki so preverjeni na takšen

način, kar tudi zahteva sama obrambna industrija, saj se na dnevni bazi rokuje z občutljivimi materiali in informacijami (TAOnline).

Zaradi narave dela v vojski, ki temelji na disciplini, patriotizmu, močni delovni etiki in kjer si pridobijo voditeljske lastnosti, so vojaški upokojenci primerni tudi za učiteljske poklice (Military Retirees Make Great Teachers 2007). Vojak pa za to potrebuje diplomu visoke šole, zato se za takšen korak odločajo bivši častniki. Tudi ameriške korporacije vabijo nekdanje vojake v svoje vrste predvsem na tehničnem in prodajnem področju. Podjetje Lucasgroup je vodilno podjetje Združenih držav Amerike, ki pomaga korporacijam poiskati primeren kader. Glede na znanje in poslovne cilje posameznika ter glede na merila podjetja poveže primerne kandidate s podjetjem (LucasGroup).

Po raziskavi iz leta 1980, ki sta jo opravila RAND⁶-ova strokovnjaka Patricia Munch Danzon in Richard Cooper so vojaški upokojenci takoj po upokojitvi podvrženi tranziciji petih let. V tem času je dohodek za 20 % ali več nižji od dohodka podobno izobraženih civilistov. Dohodek druge zaposlitve po obdobju tranzicije je za 10 do 20 % nižji od dohodka podobno izobraženih civilistov. Vendar pa lahko razloge za manjši dohodek najdemo tudi v odločitvah vojaških upokojencev, kot so na primer, da se odločijo delati manj ur ali sprejmejo zaposlitev z nižjim dohodkom ali pa živijo na območjih, kjer so nižji dohodki tamkaj zaposlenih. Glede na celotni družinski dohodek sta vojaške upokojence razdelila v tri kategorije:

- vojaški upokojenci stari manj kot 65 let, ki so drugič zaposleni;
- vojaški upokojenci stari manj kot 65 let, ki se niso odločili vnovič zaposliti (nekateri med njimi so tudi nezmožni za delo) in
- vojaški upokojenci stari več kot 65 let, ki uživajo tako imenovano 'drugo upokojitev', saj so zaradi plačanih prispevkov za socialno varnost, ki so jih plačevali od leta 1957 dalje, upravičeni do ugodnosti za starost⁷ (Snyder 1994, 585–586).

Povzetek raziskave pravi, da obstajajo trije profili vojaškega upokojenca glede na njegov dohodek. Vojaški upokojenec, ki je vnovič zaposlen, ima dohodek primerljiv s civilistom, ki ima podobno izobrazbo kot on sam in ki je plačan več. Tukaj gre boljše upokojenim častnikom kot pa navadnim vojakom. Upokojeni častnik, ki ni zaposlen, ima dohodek enak ali malo

⁶ Reasearch and Developmenet (RAND) je neprofitna organizacija, ki izvaja objektivne raziskave in analize.

⁷ Socialna varnost oziroma socialno zavarovanje (ang. Social Security) je namenjeno zaščiti pred socialno težavnimi stanji, kot so revščina, starost, invalidnost, brezposelnost itd.

manjši kot z njim primerljivi zaposleni civilisti. Tisti vojaški upokojenec, ki prejema pokojnino in je upravičen do ugodnosti za starost in preživetje, pa ima dohodek višji kot pa večina civilistov enake rase in starosti (Snyder 1994, 587).

Ker je vojaško okolje do neke mere zaprt družbeni sistem s točno določenimi vlogami in položaji, je takšno okolje nagnjeno k izoliranju svojih članov od civilnega okolja s pomočjo ohranjanja istih delovnih procesov, v katerih vojak razvije posebno znanje, veščine in vrednote. Tako je navsezadnje možno, da bo preskok iz vojaškega v civilno življenje, ko se bo vojak upokojil, potovanje v neznano. Prav to posebno znanje in posebna osebnost lahko vojaškemu upokojencu povzročita nemalo težav pri iskanju nove zaposlitve in tudi pri privajanju na pokoj. S tega vidika je učinkovito načrtovanje pokoja ključ do uspešnega privajanja na pokoj sam, saj načrtovanje pokoja preusmerja strah pred pokojem in pomaga zmanjševati verjetnost, da bo prilagajanje v pokoju težavno. Načrtovanje se mora začeti vsaj eno leto pred nastopom pokoja. Seveda imajo tudi civilisti nekaj strahu pred pokojem, ampak ta razliko od vojaka ne bo skušal menjave vrednotnega sistema in bo še vedno v njem znanem okolju.

Nekaj pozornosti se je problematiki pomembnosti načrtovanja pokoja posvečalo že v prejšnjem stoletju. Fuller in Redferrin sta že leta 1976 opazila, da je načrtovanje važno pri prilagajanju na pokoj; Jones, ki je leta 1979 na vzorcu 285 častnikov letalstva izvedel raziskavo, je prišel do rezultatov, v katerih je večina potrdila, da so načrtovali svoj pokoj in da so se pripravili ter za novo zaposlitev ustrezno izobrazili; Wilson je leta 1987 opazil znatno zmanjšanje strahu pred upokojitvijo pri vojaki, ki so sodelovali v majhnih skupinah, kjer so se samo pogovarjali o pokoju in leta 1989 je Wolpert poročal, da načrtovanje pokoja pospešuje tranzicijski proces in posledično proces privajanja na pokoj ter dodal, da samo kratka priprava vojaka na pokoj ne zadostuje (Spiegel in Shultz 2003, 286–287).

Samo načrtovanje pred pokojem pa ni dovolj in tudi ni zagotovilo za uspešno prilagajanje na pokoj in za zadovoljstvo v pokoju. Ob predpostavki, da se ima vojaški upokojenec namen znova zaposliti, kar ni nenavadno, saj se poklicni vojaki upokojijo v svojih srednjih letih, lahko naleti na oviro, ko bo poskušal prenesti svoje znanje, veščine in spretnosti v civilno okolje. Na primer topničar težke artilerije ali pa pilot težkega transportnega letala bo našel malo ponudb za delo. Zato malo upokojencev s tako posebnim znanjem uspe pridobiti delovno mesto, ki ima isti položaj kot nekdanja vojaška služba ali se zaposliti na boljšem

delovnem mestu. Čisto mogoče je, da bo moral vojaški upokojenec najprej sprejeti slabšo zaposlitev, mogoče zaradi tega, ker se bo moral prej dokazati, ali pa njegovo znanje, veščine in spretnosti niso bile prenosljive ali pa jih civilno okolje smatra za ljudi, ki se pri opravljanju dela raje zanašajo na avtoriteto in moč kot pa na pogajanje in kompromis.

Po drugi strani pa imajo vojaki, ki napredujejo po hierarhični lestvici v vojski, več možnosti za prenos znanja, veščin in spretnosti na novo delovno mesto v civilnem življenju, ki je po položaju enako ali celo višje kot delovno mesto v vojski. Whelan je leta 1981 opazil, da so bili prostovoljno in neprostovoljno upokojeni brigadirji ali majorji uspešni pri prehodu na nova delovna mesta v civilnem okolju. Nova zaposlitev je bila enaka bivšim položajem v vojski in je zahtevala isto znanje. Res pa je tudi, da so ti vojaški upokojenci pred prehodom iz vojaškega v civilno življenje podcenjevali svoje menedžerske sposobnosti, ki so jih pridobili med vzpenjanjem po hierarhični lestvici. Poleg tega se na pokoj niso pripravili tako dobro, kot bi se lahko, pa vendar jim je uspelo poiskati zadovoljiva nova delovna mesta (Spiegel in Shultz 2003, 287).

Posebna skupina vojaških upokojencev pa so vojaki, ki so diplomirali na eni izmed treh vojaških akademij v Združenih državah Amerike. Njihovo znanje je enako ali celo presega znanje in strokovno usposobljenost, ki so ju pridobili med službovanjem v vojski. Coffman je leta 1988 preučeval prehod upokojenih vojakov iz vojaške službe v novo civilno zaposlitev in ugotovil, da so tisti, ki so diplomirali na West Pointu, imeli bolj uspešen prehod, vsaj kar se tiče letnega dohodka in stopnje zadovoljstva na novem delovnem mestu, kot pa ostali vojaški upokojenci. Zaključil je, da lahko diplomanti akademije West Point, zahvaljujoč širšemu učnemu načrtu, ko se upokojijo, izbirajo med več ponudbami dela, ki so bolj zanimive in bolj plačane kot pa zaposlitve, ki jih imajo na voljo ostali vojaški upokojenci (Spiegel in Shultz 2003, 287).

Vojaški upokojenec se lahko upokoji prostovoljno in neprostovoljno, oba načina upokojitve pa lahko vplivata na prilaganje na pokoj. Če se vojak upokoji neprostovoljno, je njegovo prilagajanje na pokoj daljše in tudi stopnja zadovoljstva v pokoju je nizka. Neprostovoljno upokojeni vojaki so bili manj zadovoljni kot pa njihovi vrstniki, ki so se upokojili prostovoljno, saj prostovoljno sprejeta odločitev o upokojitvi ni imela znatnega vpliva na njihovo psihološko stanje. Neprostovoljna upokojitev lahko doleti zaposlenega v vojski in v civilnem okolju, vendar je v civilnem sektorju to prej izjema kot pravilo. Častnika lahko

neprostovoljno upokojijo, če v določenem času ni dosegel določenega čina, so pa tukaj prisotni še drugi razlogi, na primer invalidnost, nesposobnost ali reorganizacija delovnih mest. Večina neprostovoljnih upokojitev se zgodi pri ali po 20 letih službovanja v vojski, ko nastopi čas pokoja. Poklicni vojak se lahko upokoji tudi po lastni odločitvi, kar se zgodi v večini primerov. Razlogi za to so različni.

Po raziskavi iz leta 1978 se vojaki prostovoljno upokojujejo, ker si želijo ustvariti še drugo kariero, ker niso napredovali ali imajo slabe možnosti za napredovanje ali pa jim preti možnost opravljanja neželene naloge. Pomemben dejavnik za prostovoljno upokojitev je tudi starost. Dlje ko se z upokojitvijo odlaša, težje je dobiti službo v civilnem okolju. Čeprav listina o prepovedi diskriminacije pri zaposlovanju iz leta 1967 prepoveduje delodajalcu, da delavca ne zaposli zaradi njegove starosti, mnogo vojakov pred upokojitvijo razmišlja, ali naj vseeno ostane v vojski, namesto da se upokoji in išče službo na civilnem trgu delovne sile. Zato se nekateri raje odločijo ostati v vojski, četudi to ni zagotovilo za službo v civilnem okolju, še posebej v smislu lažjega prenosa znanja, veščin in spretnosti (Spiegel in Shultz 2003, 288).

Leta 2003 sta psihologa Peter E. Spiegel in Kenneth S. Shultz med 672 upokojenimi mornariškimi častniki, katerih povprečna starost je bila 45.3 let, izvedla raziskavo, ali načrtovanje pred pokojem ter njihovo znanje, veščine in spretnosti, ki so prenosljive na civilno delovno mesto, vplivajo na zadovoljstvo v pokoju ter na privajanje na pokoj sam. Izkazalo se je, da načrtovanje pred pokojem ter prenos znanja, veščin in spretnosti dejansko vplivajo na zadovoljstvo v pokoju in na samo privajanje na pokoj. Pokazalo se je, da je lahko pripravljajanje na pokoj samo v dobro vojaškega uslužbenca. Tisti anketirani, ki so se na pokoj pripravljali oziroma so načrtovali pred pokojem, so bili zadovoljni z življenjem upokojenca in so se tudi lepo prilagodili na takšen način življenja. Prav tako je raziskava pokazala, da so tisti mornariški častniki, ki so bili sposobni hitro prenesti in predstaviti svoje znanje, veščine in spretnosti na civilni trg dela, bili zadovoljni s svoj življenjem v pokoju in so se prav tako dobro prilagodili na pokoj (Spiegel in Shultz 2003).

Do danes je področje prenosa znanja, veščin in spretnosti ostalo slabo raziskano tako v vojaški kot v civilni literaturi. Nadaljnje raziskave se tako morajo osredotočiti na učinkovitost različnih programov načrtovanj pred pokojem in prav tako oceniti, kateri program načrtovanja je najbolj primeren glede na vrsto službe (beli ovratniki, modri ovratniki), glede na sektor

(vojska, civilno življenje) in glede na posameznika (nekateri načrtovanja ne potrebujejo). Tako bi lahko vojska nudila pomoč z različnimi programi načrtovanja pred pokojem in s tem spodbujala vse poklicne vojake, naj načrtujejo svojo upokojitev, saj je navsezadnje vsak posameznik sam odgovoren, da se pripravi za pokoj, kar pomeni, da morajo posamezniki sami pokazati zanimanje za možnosti načrtovanja pred pokojem. Zatorej je najbolje, da vsak vojak v svoj načrt vključi tudi raziskavo delovnega trga in preveri, kakšne so možnosti za novo zaposlitev, ki zahteva znanje, veščine in spretnosti, ki jih premore, in razišče, kateri delavci se največkrat iščejo. Obenem pa je priporočljivo, da pred pokojem vojaki obnovijo svoje znanje, veščine in spretnosti ter pridobijo tiste, ki jih nimajo, a jih bodo potrebovali. Čeprav so sodelujoči v raziskavi svoje nove službe označili za manj ugledne in tudi manj spoštovanja vredne, kot so bile njihove nekdanje vojaške službe, so bili zadovoljni s svojim življenjem in so se na pokoj lepo prilagodili.

Prav tako ne sme pri nadaljnjih raziskavah ostati zanemarjeno področje posebnosti vojaške službe v povezavi s prenosom znanja, veščin in spretnosti. Res je, da so današnji vojaki bolj izobraženi in je poklicno znanje bolj primerljivo z znanjem zaposlenih v civilnem sektorju, pa vendar bi lahko gibanje civilnega delovnega trga v določenih ekonomskih obdobjih služilo kot pokazatelj, kako izobraziti poklicne vojake, da bi imeli kasneje pri prenosu svojega znanja, veščin in spretnosti v civilno okolje čim manj težav. Vendar bi s takšnim načinom izobraževanja vojska lahko povečala možnost za odhode iz vojske, preden bi vojaku poteklo 20 let službovanja, saj bi ta, oborožen s prenosljivim znanjem, veščinami in spretnostmi, samozavestno vstopal na civilni trg delovne sile in iskal boljšo zaposlitev vsaj po njegovem mnenju.

4.6 Rast plač vojaških upokojencev v civilnem življenju

Vojaški upokojenci so ob nastopu pokoja razmeroma mladi, kar pomeni, da so še vedno sposobni za delo. Tako se večina izmed njih lahko odloči za zaposlitev v civilnem okolju. Splošno prepričanje ljudi pa je, da bodo vojaški upokojenci za svoje delo prejeli manj v primerjavi s svojimi vrstniki. Največkrat naveden razlog za takšno mišljenje je, da se vojaškega znanja ne da popolnoma prenesti v civilne poklice in zato morajo vojaški upokojenci takoj po upokojitvi iti skozi obdobje 'urjenja', če želijo ujeti vrstnike v smislu plač. Seveda je nerazumljivo pričakovati, da bodo vojaški upokojenci med službovanjem v vojski

pridobili takšno znanje in razvili takšne veščine, ki jim bodo pomagale dobiti boljše zaposlitev, kot so službe vrstnikov. Po drugi strani pa lahko vojaški upokojenec med službovanjem pridobi tako posebno znanje in razvije takšne veščine, ki jih je težko izboljšati.

Uspešnost vojaške politike nadomestil in učinkovitost vojaškega pokojninskega sistema sta odvisni od tega, koliko bodo aktivni pripadniki vojske zaslužili v času morebitne ponovne zaposlitve v pokoju ter kako dodatna leta služenja v vojski vplivajo na dohodek v času pokoja. Na splošno lahko rečemo, da bo vojska manj uspešna pri zadrževanju nadarjenega kadra, če bodo dodatna leta služenja v vojski imela negativen vpliv na zaslužek v civilnem življenju.

Ekonomista George Borjas in Finis Welch, ki sta se posvetila preučevanju zaslužka vojaškega upokojenca v letu 1986, sta zaključila, da vojaški upokojenci zaslužijo manj kot njihovi vrstniki, vendar jih v tem smislu dohitijo, ko si pridobijo izkušnje civilne zaposlitve. Tako plače vojaških upokojencev rastejo hitreje kot plače civilnih vrstnikov. Svoje izsledke sta razložila s preprostim modelom akumuliranja človeške vrednosti, ki pravi, da gredo vojaški upokojenci, ki jim primanjkuje znanja in veščin za zaposlitev v civilnem okolju, skozi intenzivno fazo preoblikovanja, ko zapustijo vojsko. To razloži njihove nizke začetne plače in postopno približevanje plačam vrstnikov. Ker pa vojaško znanje ni vedno prenosljivo v civilno življenje, bodo vojaški upokojenci potrebovali 'urjenje' zato, da bodo lahko uspešno tekmovali na civilnem delovnem trgu (Loughran 2002, 8).

Poročilo iz leta 2002, ki ga je pripravil RAND v sodelovanju NDRI⁸, govori prav o problematiki rasti plač vojaških upokojencev v civilnem življenju. Glavni zaključki poročila temeljijo na primerjavi rezultatov Raziskave o upokojenem vojaškem osebju (Survey of Retired Military Personnel – SRMP⁹) iz leta 1996 in rezultatov Ankete trenutnega prebivalstva za obdobje med marcem 1996 in julijem 1997¹⁰. Poročilo navaja, da so imeli vojaški upokojenci, ki so se upokojili leta 1970, zaslužek v letu 1995 višji od upokojencev, ki so odšli v pokoj leta 1990. Raziskava o upokojenem vojaškem osebju je pokazala, da so plače vojaških upokojencev in civilistov rastle s približno isto stopnjo, ampak so vojaški upokojenci

⁸ National Defense Research Institute (NDRI) je zvezni center za raziskave, ki ga podpirajo Ministrstvo za obrambo, Vrhovno poveljstvo, združena poveljstva in obrambne agencije.

⁹ Raziskava je zajela 24.857 pripadnikov aktivne sestave, ki so se upokojili med letoma 1971 in 1994. Ti so bili razdeljeni v razrede po pet let.

¹⁰ Ankete se mesečno izvajajo preko pošte in zajamejo približno 60.000 gospodinjstev po vsej zvezni državi. Nekaj vprašanj se nanaša tudi na dohodek družinskih članov.

prejemali plače, ki so bile nižje od plač vrstnikov. Raziskava tudi nakazuje, da gre plačne razlike med vojaškimi upokojenci in civilisti bolj pripisati temu, da se vojaški upokojenci na delovnem mestu ne trudijo dovolj, kot pa temu, da nimajo ustreznega znanja za delo v civilnem okolju. Na primer, 70 % vojaških upokojencev, ki se je upokojilo med letoma 1990 in 1994 zasluži pod povprečno civilno plačo (glede na leta in izobrazbo), po drugi strani pa je samo 30 % vojaških upokojencev izrazilo mišljenje, da jih bivša vojaška kariera ovira pri doseganju zaslužka, ki je primerljiv z vrstniki. Še več, 91 % vprašanih je poročalo, da so zadovoljni s svojim življenjem v pokoju, 90 % vojaških upokojencev pa je dejalo, da jim ni žal, da so se odločili za vojaško kariero. Zato se porajajo dvomi o tem, da bi ti vojaški upokojenci bili tako zelo zadovoljni, če bi mislili, da njihove plače tako močno zaostajajo za plačami vrstnikov (Loughran 2002).

Višina pokojnine vojaškega upokojenca lahko vpliva na količino truda, ki ga je upokojenec pripravljen vložiti v svojo civilno zaposlitev. Ker je pokojnina zagotovljena, se lahko vojaški upokojenec bolj predaja brezdelju v obliki krajšega delovnega časa ali pa vlaga manj truda v službo kot njegovi civilni vrstniki. Podatki iz Raziskave o upokojenem vojaškem osebju so res pokazali, da vojaški upokojenci delajo približno isto ur na teden kot civilisti, vendar je možno, da upokojenci namenoma izbirajo službe, ki ne zahtevajo dosti truda in odgovornosti ter tako zaradi lastne izbire zaslužijo manj.

Mnogokrat razlika med plačo vojaškega upokojenca in civilista izgine, ko prvi svojo pokojnino doda k svoji plači. Skupni dohodek (civilna plača in pokojnina) vojaškega upokojenca je primerljiv s plačo, ki jo je prejemal med službovanjem v vojski in presega povprečno plačo ameriškega upokojenca. To lahko razloži zaključke v poročilu iz leta 2002, kjer je skoraj 80 % vojaških upokojencev povedalo, da jim v finančnem smislu gre enako ali celo bolje kot vrstnikom navkljub dejstvu, da jih je 60 % izmed njih zaslužilo pod povprečjem civilne plače. Prav tako lahko pokojnina vpliva na motivacijo, da se vojaški upokojenci v civilni službi izkažejo in napredujejo višje kot njihovi vrstniki. Višina pokojnine pa ne vpliva samo na začetno plačo vojaškega upokojenca, temveč tudi na rast plače.

Mogoče je najbolj presenetljivo odkritje RAND-ovih strokovnjakov to, da so se plače vojaških upokojencev v vseh petih razredih znižale. Ena izmed možnih razlag je, da je kvaliteta vojaških upokojencev kot delavcev upadla. Druga možna razlaga pa je ta, da se je med letoma 1970 in 1994 vrednost civilnega delavskega znanja in izkušenj v nasprotju z

vrednostjo znanja in izkušenj poklicnega vojaka povečala. Vojaki, ki so se upokojili v zgodnjih 70-ih letih, so lahko poiskali zaposlitve s plačo, ki so bile primerljive s plačami vrstnikov, saj je bila vrednost znanja in izkušenj vojaka in civilista približno enaka. V zgodnjih 90-ih letih pa je bila vrednost vojaškega znanja in izkušenj že manjša. Zato je opaziti, da so vojaški upokojenci, ki so se upokojili v teh letih, že prejeli nižje plače od vrstnikov. Možno je tudi, da se bo vojaški upokojenec odločil za zaposlitev na podlagi zaposlitve svojega partnerja oziroma glede na dohodek le-tega. Ženska delovna sila je med letoma 1970 in 1994 močno narastla, kar je povečalo možnost, da bo izbiro nove službe ovirala kariera partnerja. Če vojaški upokojenec ni več oseba, ki finančno podpira večino gospodinjstva, potem je možno, da se bo le-ta zadovoljil z delovnim mestom, kjer bo imel nizko plačo. Tako lahko poleg višine pokojnine na izbiro službe, ki ima krajši delovni čas, ni stresna in ne nosi dosti odgovornosti, vpliva tudi višina dohodka partnerja (Loughran 2002).

Poročilo se dotakne tudi problematike prehoda iz vojaškega v civilno življenje in pravi, da je prehod za večino vojaških upokojencev dokaj neproblematičen. Vojaški upokojenci hitro najdejo novo službo in tudi ni dokazov, da potrebujejo precej urjenja z namenom dobiti novo zaposlitev. V okviru tega je zanimiva hipoteza o izenačevanju plač med vojaškimi upokojenci in civilisti, ki predpostavlja, da imajo vojaški upokojenci nizke plače zaradi tega, ker njihovo vojaško znanje in veščine niso popolnoma prenosljive v civilno okolje in da se vojaški upokojenci na to odzovejo s hitrim nabiranjem veščin civilnega delovnega trga, celo hitreje kot civilisti in lahko zato dohitijo civiliste v smislu plač. V Raziskavi o upokojenem vojaškem osebju obstaja nekaj dokazov o tem, da gredo vojaški upokojenci takoj po upokojitvi skozi obdobje intenzivnega pridobivanja veščin, saj je za glavno aktivnost 14 % udeleženi navedlo šolanje. Nekateri so maturirali, drugi diplomirali. Petina anketiranih je povedala, da so trenutno na izobraževanju za njihovo prvo službo v civilnem okolju, ostalih 20 % pa se že izobražuje, medtem ko so zaposleni. Ideja, da se vojaške izkušnje ne vedno brez težav prenesejo v civilno okolje, je bila izpostavljena v že mnogih empiričnih raziskavah o civilnih plačah veteranov. Na primer, veterani, ki so imeli zaradi narave dela veščine, ki so bile prenosljive v civilno okolje (znanje o medicini in elektroniki), so imeli plačo, ki je bila bolj primerljiva s plačo civilistov (Loughran 2002).

V Raziskavi o upokojenem vojaškem osebju je več kot tri četrtine sodelujočih navedlo, da so bile njihove vojaške izkušnje koristne ali zelo koristne pri njihovi civilni zaposlitvi, ostali pa so bili mnenja, da je vojaška kariera ovirala njihovo poslovno pot v civilnem okolju. Na

vprašanje, koliko odstotkov vojaških veščin je bilo uporabnih v prvih civilnih službah, je 55 % vprašanih odgovorilo, da je bila uporabna več kot polovica veščin. Relativno kratek čas, porabljen za iskanje prve službe pri večini vojaških upokojencev, tudi ni skladen s predstavo o delovnem trgu, ki ne ceni vojaškega znanja in veščin. Četudi je verjetno, da veliko vojaških upokojencev med službovanjem razvije posebno znanje in veščine, se ne zdi, da je to glavna omejitev pri iskanju službe v civilnem delovnem trgu.

4.7 Vpliv vojaških upokojencev na lokalno skupnost

Vojaški upokojenci si za novo domovanje izbirajo področja, kjer je ugodna klima, kjer so obdani z naravo in kjer se nahaja vojaška baza, po možnosti baza, v kateri so bili prej zaposleni, tako lahko obdržijo stik s starim načinom življenja in se lažje privadijo na življenje upokojenca. Zaradi vse večjega števila vojaških upokojencev so se po Združenih državah Amerike izoblikovale t.i. vojaške lokalne skupnosti. Nekatere izmed njih so zaprtega tipa, kjer se skrbno izbira nove prebivalce. Takšnim lokalnim skupnostim so bolj naklonjeni starejši vojaški upokojenci, saj je tam dobro poskrbljeno za zdravstvene storitve, ki jih ostareli potrebujejo, na voljo so patronažne in transportne storitve, v bistvu je takšna lokalna skupnost namenjena potrebam starejših vojaških upokojencev. Mlajši vojaški upokojenci pa se raje naseljujejo v lokalnih skupnostih, kjer so na voljo rekreacijski objekti in različne možnosti za preživljanje prostega časa, saj se njihovi otroci še niso odselili.

Vojaški upokojenci imajo znaten ekonomski vpliv na lokalno skupnost. Z vidika dohodka vojaških upokojencev so zaželeni prebivalci lokalnih skupnosti, saj je vojaška pokojnina zagotovljena in redna ter ni podvržena muham ekonomskih tokov. Ne glede na to, ali je v državi težavno obdobje ali ne, vojaški upokojenec bo vedno prejel svojo pokojnino. Stabilnost teh prihodkov omogoča trdno ekonomsko podlago za lokalne skupnosti, ki so odvisne od dohodkov upokojencev. Posledično so takšne lokalne skupnosti v primeru recesije prizadete v manjši meri kot ostale lokalne skupnosti. Poleg tega se večina vojaških upokojencev upokoji dovolj zgodaj in ima zaradi različnih razlogov željo po ponovni zaposlitvi, kar spet pozitivno vpliva na lokalno gospodarstvo. Vojaški upokojenci tudi zapravljajo denar za druge stvari kot pa civilni upokojenci. Ker za njihovo zdravstveno in socialno zavarovanje poskrbi vojska, lahko večino svojega dohodka porabijo za najrazličnejše blago in storitve.

V začetku 90-ih let prejšnjega stoletja se je zanimanje za preučevanje vpliva vojaških upokojencev in njihovih dohodkov na lokalno skupnost povečalo. Ta vidik porabe vojaškega proračuna do tedaj še ni bil raziskan. V tistem obdobju je število vojaških upokojencev naraščalo in nanje se je začelo gledati kot na posebno vrsto industrije, ki se razvija. Lokalne skupnosti so uporabljale za privabljanje vojaških upokojencev takšne promocijske aktivnosti, ki so v določenem pogledu bile podobne aktivnostim za privabljanje industrije. Takšna strategija pa v zveznih državah Amerike, kjer je vojaška pokojnina obdavčena bolj kot pokojnina civilistov, seveda ni delovala. Vojaški upokojenci se takšnih držav izogibajo.

Raziskava iz leta 1994, ki sta jo izvedla sociolog Mark Fagan in ekonomist Richard Reeder, je vključila področje okoli vojaške baze Fort McClellan¹¹ je pokazala, da vojaški upokojenci znatno prispevajo k ekonomski, finančni in socialni zgradbi lokalne skupnosti, v kateri prebivajo, in da pozitivno prispevajo k razvoju lokalne skupnosti. Res pa je, da se mnogo vojaških upokojencev lahko odseli, če se baza v lokalni skupnosti zapre. Vojaški upokojenci se preselijo bliže k aktivnim vojaškim bazam, saj hočejo ohraniti dostop do zdravstvene oskrbe v vojaških bolnišnicah in obdržati dostop do ostalih ugodnosti, ki jih vojaška baza nudi. Nekateri vojaški upokojenci bi bili voljni ostati, če bi se popusti, ki so jih koristili v komisijskih trgovinah v vojaški bazi, prenesli v lokalne trgovine, če bi imeli na voljo boljše in cenejše zdravstvene storitve v lokalni bolnici, varnejše ulice, boljše rekreacijske možnosti. Nova pravila sedaj narekujejo, da mora biti novo domovanje vojaškega upokojenca največ 50 milj oddaljeno od vojaške baze, saj le tako lahko koristi ugodnosti vojaške baze. Vlada pa se lahko namesto zaprtja baze odloči za konverzijo vojaškega zemljišča in objektov. V takšnem primeru je glavni razvojni izziv lokalne skupnosti poiskati alternativno uporabo zemljišča in objektov. Lokalne skupnosti po navadi osredotočijo konverzijo baze na razvoj delovnih mest in tako poskušajo nadomestiti izgubljene službe in izpad dohodka, ki ga utrpijo nekdanji vojaški in civilni uslužbenci baze (Fagan in Reeder 1994).

Vojaški upokojenci imajo nekaj podobnosti s civilnimi upokojenci, ki prebivajo v lokalnih skupnostih na deželi, zato lahko potegnemo vzporednice. Raziskave civilnih upokojencev so pokazale pozitivne in negativne učinke na lokalne skupnosti. Pozitivni učinki so sledeči:

- prispevanje k lokalnemu gospodarstvu zaradi relativno visokih in rednih dohodkov;
- dohodek se največkrat porabi v lokalni skupnosti;

¹¹ Vojaška baza Fort McClellan se je nahajala v bližini mesta Anniston v zvezni državi Alabama, kjer je prebivalo okoli 10.000 vojaškega prebivalstva.

- večje prispevanje k lokalni davčni masi, kot pa se za njih porabi na lokalni ravni in
- nudenje prostovoljne pomoči.

Negativni učinki pa so sledeči:

- preobljudenost in naraščanje s tem povezanih okoljskih težav;
- ustvarjanje delovnih mest z nizko plačo;
- podražitev stanovanjskih stroškov;
- povečevanje izdatkov za zdravstvo na zvezni in lokalni ravni ter
- konflikt s prioriteta ostalih prebivalcev, na primer nudenje storitev za ostarele, namesto vlaganja v izobraževanje (Fagan in Reeder 1994, 17).

Navezujoč se na zgoraj omenjene pozitivne in negativne učinke civilnih upokojencev na lokalno skupnost, pa se vojaški upokojenci razlikujejo od civilnih upokojencev v nekaterih pomembnih pogledih. Po eni strani so vojaški upokojenci mlajši kot civilni upokojenci, saj se upokojijo hitreje. Častnik se po navadi upokoji pri svojih 45. letih, medtem ko je civilni upokojenec ob nastopu pokoja star 60 let. Vojaški upokojenci imajo tako dovolj časa, da se znova zaposlijo ali pa odprejo lastno podjetje, kar pomeni še dodaten dohodek poleg pokojnine. Tako lahko vojaški upokojenec porabi v lokalni skupnosti več svojega dohodka kot pa civilni upokojenec in s tem spodbuja lokalno gospodarstvo (Hefner 1992, 413).

Vojaški upokojenci imajo vpliv tudi na socialni vidik lokalne skupnosti. Marsikdo izmed njih ima otroke, ki še vedno obiskujejo osnovno ali srednjo šolo in s prispevki podpirajo razvoj lokalnega šolstva. Njihove žene, ki so tudi v srednjih letih ali mlajše, aktivno sodelujejo pri prostovoljnih projektih in tako na svoj način prispevajo k lokalni skupnosti. Zaradi aktivne narave vojaške službe so vojaški upokojenci bolj zdravi kot civilni upokojenci in posledično manj obremenjujejo lokalno zdravstvo (Fagan in Reeder 1994, 18). To velja v primeru, da vojaški upokojenec ne živi blizu baze in ne more koristiti zdravstvenih uslug v vojaških bolnišnicah.

Po drugi strani pa imajo vojaški upokojenci možnost kupovanja blaga v komisijskih trgovinah v bazah, kjer jim nudijo tudi zdravstvene storitve, kar pomeni, da se v lokalno skupnost vrne manj denarja. Glede ponovne zaposlitve lahko v nasprotju s civilnim upokojencem, ki je starejši, vojaški upokojenec tekmuje za zaposlitev z ostalimi prebivalci lokalne skupnosti, vsaj dokler se slednji tako rekoč ne vda in zaživi kot upokojenec. Zaradi tega se lahko stanje

brezposelnosti na lokalni ravni poslabša, vsaj kratkoročno gledano, ko se poklicni vojak upokoji in prične iskati službo.

Na tem mestu je potrebno upoštevati še eden dejavnik, in sicer, ali je vojaški upokojenec častnik ali navaden vojak, kar se odraža pri višini pokojnine. Ministrstvo za obrambo je leta 1993 objavilo pokojnine, kjer je navedeno, da ima častnik povprečno 28.000 dolarjev pokojnine, medtem ko ima navaden vojak le 13.000 dolarjev. Če lokalna skupnost večinoma privablja upokojene vojake, je lahko neto ekonomski učinek odvisen od tega, ali si bodo ti upokojenci poiskali zaposlitev in nadomestili razliko v pokojnini. Brez službe in dohodka lahko predstavljajo večje breme za lokalno davčno maso, saj vanjo doprinesejo manj sredstev, kot pa se jih zanje porabi. Možnost selitve vojaškega upokojenca v primeru zaprtja vojaške baze ali v primeru poslabšanja ekonomskega stanja lokalne skupnosti je še eden izmed negativnih vplivov, ki jo vojaški upokojenci lahko imajo na lokalno skupnost. Ti raje izberejo skupnost, kjer imajo več možnosti za zaposlitev. In če lokalna skupnost ekonomski gledano nazaduje, so vojaški upokojenci tisti, ki se bodo najverjetneje preselili, in ne civilni upokojenci. V primeru zaprtja vojaške baze je tako lahko prebivalce lokalne skupnosti upravičeno strah, da se bodo vojaški upokojenci preselili v bližino druge vojaške baze, da bi ohranili svoje privilegije. Posledično se morajo lokalne skupnosti bolj potruditi in obdržati vojaške upokojence srečne kot pa pri civilnih upokojencih (Fagan in Reeder 1994).

Navezujoč se na temo zaprtja vojaške baze in selitev vojaških upokojencev, je za lokalno skupnost, če se le-ta ne more izogniti izgubi znatnega števila vojaških upokojencev, najbolje, da izdela strategijo, kako se bo spopadla s prostimi nepremičninami, manjšim dohodkom od prodaje in storitev ter brezposelnostjo, z dvigom premoženj iz lokalnih bank in upadom uporabe javnih storitev.

Kot morebitne rešitve avtorja navajata možnost oddajanja prostih nepremičnin za določeno letno obdobje turistom, ki bi jih privabliale lokalne skupnosti. S ponovno uporabo zapuščenih objektov v vojaški bazi bi se lahko ustvarila nova delovna mesta, ki bi nadomestila ne samo tista delovna mesta, ki so prenehala obstajati z zaprtjem baze, temveč tudi tista delovna mesta, ki so ostala zaradi selitve vojaških upokojencev (Fagan in Reeder 1994).

Manj zahteven pristop, ki bi pa vseeno potreboval nekaj truda, je privabljanje ostalih upokojencev v lokalno skupnost. Nekatere lokalne skupnosti z oglaševanjem ugodnega

nakupa hiše in predstavljanjem lokalnih znamenitosti v mestnih časopisih privabljajo možne kupce. Privabljajo tudi upokoјence iz bližnjih in dražjih lokalnih skupnosti. V zvezni državi Severna Dakota so pričeli s kampanjo privabljanja nekdanjih prebivalcev preko telefona in pošte. Ti prebivalci bi morda razmišljali o vrnitvi, če bi lokalna skupnost lahko zagotovila ugodne stroške prebivanja, možnost zaposlitve, pomoč pri zagonu posla.

Preden pa se določi najboljša strategija, ki bi bila najbolj primerna za določeno lokalno skupnost, bi morale lokalne skupnosti najprej preučiti vojaške upokoјence, ki prebivajo tam in določiti njihove karakteristike in pa oceniti, kakšen je njihov prispevek k lokalni skupnosti. Takšna raziskava bi imela dva cilja:

- določiti vpliv zaprtja baze na lokalno skupnost, da se lahko oblikuje politika delovanja zmanjšane lokalne skupnosti in
- določiti, zaradi česa bi se vojaški upokoјenci lahko odselili in kaj lahko lokalna skupnost naredi, da jih zadrži (Fagan in Reeder 1994, 21).

4.8 Organizacije vojaških upokoјencev

Skozi zgodovino so pripadniki ameriških oboroženih sil pokazali najmanj zanimanja za državno politiko in tako tvorili svojevrstno volilno telo. Vendar je Janowitz v knjigi 'The Professional Soldier' iz leta 1964 navedel, da se politična prepričanja poklicnih vojakov ne razlikujejo dosti od političnih prepričanj ljudi v civilni družbi. Zaključek, do katerega je prišel Janowitz, se lahko danes naveže na politično udejstvovanje poklicnih in upokoјenih vojakov. Po zaslugi vodilnih v ameriški vojski in v civilnem življenju, ki so opogumljali in spodbujali vojake k politični aktivnosti, se je v 80-ih letih prejšnjega stoletja udeležba vojaškega kadra na volitvah močno povečala. Kot primer lahko služijo predsedniške volitve leta 1984 in 1988, kjer je bil delež udeležbe vojaškega kadra in civilistov približno enak, iz česar je razvidno, da so bili vojaki, ki so se upokoјili v začetku 90-ih let prejšnjega stoletja, politično aktivni že med službovanjem v ameriški vojski. Obenem so tudi vojaške organizacije opogumljale svoje člane, da pričnejo aktivno sodelovati v političnem življenju. Takratna povečana politična aktivnost vojakov nakazuje, da je bila stopnja politične kulture vojaških upokoјencev, če ne takoj ob nastopu pokoja, pa kasneje, podobna stopnji politične kulture civilistov primerljive starostne in izobrazbene strukture. Moramo pa priznati, da udeležba na volitvah ne pripomore kaj dosti k zaščiti in ohranjanju pravic vojaških upokoјencev, saj le-ti predstavljajo tako

majhen delež v celotni ameriški populaciji, da jih lahko izbrani politični predstavniki preprosto ignorirajo, ne da bi škodovali svoji politični karieri (Snyder 1994, 591).

Prav s tega vidika so vojaške organizacije tako pomembne, saj je zastopanje interesov posameznega vojaškega upokojenca neznatno. Vojaški upokojenec se bo tako organizaciji pridružil iz treh razlogov:

- EKONOMSKI razlog – organizacija ponuja pomoč pri iskanju zaposlitve, nudi ugodno življenjsko in zdravstveno zavarovanje ter načine finančne pomoči tudi v obliki stipendij za nadarjene otroke;
- SOCIALNI razlog – v organizaciji je možnost stikov s sebi enakimi prav tako le-ta organizira raznovrstne aktivnosti in
- ZASTOPANJE – v imenu vojaških upokojencev organizacija ščiti in ohranja njihove pravice (Snyder 1994, 591–592).

Nekatere izmed vojaških organizacij imajo poleg vojaških upokojencev za člane tudi pripadnike aktivne sestave vseh treh zvrsti vojske. Te organizacije pa so prvenstveno namenjene aktivnim pripadnikom, tako da se problematiki vojaških upokojencev posveča dosti manj časa. Ostale organizacije pa v svoje vrste sprejemajo samo vojaške upokojence in njihova prva skrb so vprašanja o pravicah in ugodnostih upokojencev, medtem ko so na primer vprašanja povezana z državnim proračunom obravnavana bolj površinsko.

V 80-ih letih prejšnjega stoletja so raznorazne organizacije vojaških upokojencev bolj ali manj uspešno lobirale in ohranjale večino pravic vojaških upokojencev. Vendar se je v letu 1985 izkazalo, da le niso tako uspešni, kot so mislili, saj je ameriška vlada le nekaj dni po sprejetju odloka o povišanju izdatkov za življenje (Cost of Living Allowance¹²) ta odlok odpravila. Ta neuspeh je razkril dve poglobitni pomanjkljivosti vojaških organizacij v zastopanju interesov vojaških upokojencev. Prva pomanjkljivost je bila razdrobljeno članstvo, saj so bili upokojeni vojaki člani mnogih vojaških organizacij. Izkazalo pa se je, da je vsaka organizacija favorizirala tisto zvrst vojske, ki jo je zastopala. Tako so bili skupni interesi vojaških upokojencev odrinjeni na stran (Snyder 1994, 592).

¹² Cost of Living Allowance (COLA) je nadomestilo, ki ga poklicni vojak prejema, če po službeni dolžnosti prebiva na področjih Združenih držav Amerike z višjimi življenjskimi stroški, kot so drugod po zvezni državi.

Prav zaradi tega so se na pobudo Zveze upokojenih častnikov (Retired Officers Association) vojaške organizacije povezale v tako imenovano Vojaško koalicijo (Military Coalition), kar je ponudilo dve prednosti. Poklicni vojaki in upokojenci so bili še vedno včlanjeni v svoje organizacije, Vojaška koalicija je postala krovna organizacija in je sedaj zastopala preko milijon vojaških upokojencev in njihove družine ter prav tako interese pripadnikov aktivne vojaške sestave. Druga prednost pa je bila ta, da je Koalicija namesto različnih zahtev lahko ponudila enotne zahteve vojaških upokojencev in nastopila trdneje ter učinkoviteje (Snyder 1994, 592).

Vojaška koalicija danes združuje 35 vojaških in veteranskih organizacij ter organizacij uniformiranih služb¹³, ki zasledujejo naslednje cilje:

- vzdrževanje močne državne obrambe, ki jo omogoča rekrutiranje in zadrževanje izurjenega in zmogljivega osebja v vseh sedmih uniformiranih službah;
- ohranjanje ugodnosti in nadomestil zaposlenih v sedmih uniformiranih službah na takšni ravni, da bodo pritegnili in zadržali profesionalni kader;
- zastopanje interesov vseh zaposlenih v uniformiranih službah vključno z njihovimi družinami ter preživelimi in hitro ter učinkovito odzivanje na poskuse odvzema ugodnosti in nadomestil, ki so si jih zaslužili s predanim služenjem domovini in
- izobraževanje javnosti o odrekanjih in zahtevah, ki so povezani s kariero v uniformiranih službah, potrebno je ohraniti enotni sistem ugodnosti in nadomestil z namenom pritegniti in zadržati kvaliteten kader, ki ustreza kratkoročnim in dolgoročnim potrebam državne obrambe (The Military Coalition).

Strategija Vojaške koalicije je, da se obravnavajo teme, ki se določijo sporazumno. Tako Koalicija pridobi podporo okoli 5.5 milijonov članov Koalicije in njihovih družin, ki so pod Koalicijo včlanjeni v različne organizacije. Na takšen način lahko pri državnih predstavnikih dosežejo veliko več, kot če organizacije zastopajo interese posamično. V primeru, da je ena izmed pridruženih organizacij Koalicije poklicana v Kongres na zagovor, se najprej uskladi pričanje z ostalimi organizacijami v Koaliciji in oblikuje enotno stališče. Tako poklicana organizacija brez težav zastopa celotno Koalicijo, kar da večjo težo pričanju, kot če bi to storila samostojna organizacija (The Military Coalition).

¹³ Uniformirane službe v Združenih državah Amerike (Uniformed Services) so Kopenska vojska, Letalstvo, Mornarica, Marinci, Obalna straža, Rezervna sestava in Narodna garda, Združenje vojaških zdravnikov in zaposleni v Službi za oceane in ozračje.

Vojaška Koalicije združuje naslednje organizacije: Air Force Association (AFA), Air Force Sergeants Association (AFSA), Air Force Women Officers Associated (AFWOA), American Logistics Association (ALA), AMVETS (American Veterans), Army Aviation Association of America (AAAA), Association of Military Surgeons of the United States (AMSUS), Association of the United States Army (AUSA), Chief Warrant Officer and Warrant Officer Association (CWO&WOA) of the United States Coast Guard, Enlisted Association of the National Guard of the United States (EANGUS), Fleet Reserve Association (FRA), Gold Star Wives of America (GSW), Jewish War Veterans of the United States of America (JWV), Iraq and Afghanistan Veterans Of America, Marine Corps League (MCL), Marine Corps Reserve Association (MCRA), Military Chaplains Association of the United States of America (MCA), Military Officers Association of America (MOAA), Military Order of the Purple Heart, National Association for Uniformed Services (NAUS), National Guard Association of the United States (NGAUS), National Military Family Association (NMFA), National Order of Battlefield Commissions (NOBC), Naval Enlisted Reserve Association (NERA), Naval Reserve Association (NRA), Navy League of the United States (NLUS), Non Commissioned Officers Association (NCOA), Reserve Enlisted Association (REA), Reserve Officers Association (ROA), The Retired Enlisted Association (TREA), Society of Medical Consultants to the Armed Forces (SMCAF), United States Army Warrant Officers Association (USAWOA), USCG Chief Petty Officers Association (CPOA) in Veterans of Foreign Wars (VFW) (The Military Coalition).

4.8.1 Zveza vojaških častnikov Amerike (Military Officers Association of America – MOAA)

MOAA je največja in najbolj vplivna organizacija aktivnih in upokojenih vojaških častnikov. Je neodvisna, apolitična in neprofitna organizacija Združenih držav Amerike. Šteje 370.000 članov in zastopa interes vojaških uslužbencev in njihovih družin skozi vsa obdobja vojaške kariere. Svojim članom ponuja vrsto svetovanj, kot so npr. finančno svetovanje, načrtovanje pred pokojem, svetovanje glede zdravstvenega zavarovanja in ugodnosti ter nadomestil, ki po zakonu pripadajo aktivnim in upokojenim častnikom. Član ima možnost osebnega svetovanja, a mora predhodno prositi za to. MOAA ima zaposlenih 8 lobistov, ki se trudijo ohranjati pravice in ugodnosti vseh pripadnikov aktivne vojske, vojaških upokojencev, veteranov in preživelih (Military Officers Association of America).

Zvezo vodijo predsednik in upravni odbor, ki ga sestavlja 36 častnikov vseh sedmih uniformiranih služb in ti zastopajo pripadnike stalne in rezervne sestave vojske. Njihov mandat traja šest let in je enkraten. Skupina profesionalcev upravnemu odboru vsakodnevno svetuje in opravlja podporna dela. Organizacija ima svoje predstavništvo tudi na sedežu ameriškega Ministrstva za obrambo, v Pentagonu, kjer so na voljo strokovnjaki, ki svetujejo častnikom, zaposlenim v Pentagonu. Častnikom, ki se pripravljajo na upokožitev, svetujejo in pomagajo pri prehodu iz vojaškega okolja v civilno življenje in nudijo pomoč pri iskanju nove zaposlitve. Prav tako so na voljo za vprašanja o nadomestilih in ugodnostih, ki jih službovanje v vojski prinaša (Military Officers Association of America).

Zveza tudi štipendira nadarjene otroke vojakov aktivne sestave in upokoženih vojakov, kar traja že 60 let. V teh šestdesetih letih je štipendirala že okoli 10.000 otrok. Finančna sredstva za štipendije pridobi iz letnih donacij članov, njihovih partnerjev in drugih. Ker organizacija sama ne obračunava provizije za delo upravljanja in razporejanje donacij, je celoten znesek namenjen raznim posojilom članom, po drugi strani pa lahko Zveza svoje donacije uveljavi za davčno olajšavo. Njihov način štipendiranja je bil pred kratkim razglašen za enega izmed boljših načinov štipendiranja v Združenih državah Amerike (Military Officers Association of America).

5 VOJAŠKI UPOKOJENCI V REPUBLIKI SLOVENIJI

Napad držav članic Varšavskega sporazuma na Češkoslovaško leta 1968 je jugoslovanski politični in vojaški vrh prepričal, da Jugoslavija potrebuje bolj učinkovite oborožene sile. Sprejeta je bila doktrina splošne ljudske obrambe in ustanovljena Teritorialna obramba (v nadaljevanju TO) republik in pokrajin. Leta 1968 je bil v Republiki Sloveniji (v nadaljevanju RS) ustanovljen Glavni štab za splošni ljudski odpor. V organizacijskem smislu je imela TO vlogo pomožnih sil Jugoslovanske ljudske armade. Poveljevalni jezik je bil slovenski. Pripadniki TO so se počutili kot slovenski vojaki in enako jih je sprejemalo prebivalstvo. Leta 1990 je na volitvah v RS zmagala demokratska opozicija. Tako je centralna oblast v Beogradu zahtevala od Republiškega štaba TO, da razoroži slovenske enote. Vendar ukaza za razorožitev in predajo orožja v vseh štabih niso izpolnili. V prvi demokratično izvoljeni vladi RS sta ministra za obrambo, Janez Janša, in notranje zadeve, Igor Bavčar, v največji tajnosti oborožila pripadnike Narodne zaščite.

Dne 8. 3. 1991 je bil v slovenskem parlamentu sprejet ustavni zakon, po katerem za državljane Slovenije služenje vojaškega roka v Jugoslovanski ljudski armadi (v nadaljevanju JLA) ni bilo več obvezno. Tako je RS od leta 1991 začela vzpostavljati svojo vojsko, še vedno znano kot TO in obenem prevzela obveznosti iz zavarovanja do zavarovanih oseb od nosilca zavarovanja s sedežem v Beogradu. Zagotovila pa je tudi izplačevanje vojaških pokojnin upravičencem na podlagi sprejetih odlokov in zakonov. Zaradi specifičnega statusa tedanjih vojaških upokojencev in novo nastalih družbenih razmer v mladi republiki se je zakonodaja, ki je regulirala vprašanje vojaških pokojnin, vseskozi spreminjala in prilagajala trenutnim razmeram. To temo sem izpostavila prav zaradi njene spreminjajoče se narave pa tudi zaradi lahke dostopnosti do virov.

Slovenska vojska (v nadaljevanju SV) je nastala z Zakonom o obrambi iz leta 1995. Tekom razvoja le-te se je RS v letu 2001 zaradi novih varnostnih izzivov odločila preoblikovati SV, ki je temeljila na obveznem služenju vojaškega roka, v številčno majhno, sodobno in dobro usposobljeno vojsko, kjer je bil največji izziv prehod na poklicno vojsko s prostovoljno rezervo in s tem povezano zaposlovanje. Pri procesu preoblikovanju SV je prišlo do tako imenovanega strukturnega neskladja, kar je pomenilo, da so delovna mesta v SV in upravnem delu Ministrstva za obrambo zasedali ljudje, ki niso imeli primerne izobrazbe. Po vrhu vsega je bil podčastniški in častniški kader precej star, večina zaposlenih je bila tako prestara za vojaščino in premlada za upokojitev. V duhu razrešitve tega problema se je pojavila ideja o predčasni administrativni upokojitvi neustreznega kadra, ki pa ni zaživela, saj vlada najprej tega določila ni sprejela, čeprav je bilo za reorganizacijo SV to zelo pomembno. Glede na temo diplomske naloge se mi je zdelo smiselno, da predstavim problem strukturnega neskladja, saj je bila predlagana rešitev predčasno upokojevanje neustreznega kadra in ne prerazporejanje na nova, ustrezna delovna mesta, kar se na Ministrstvu za obrambo izvaja danes.

V prvem delu diplomske naloge sem raziskala področje upokojevanja v Združenih državah Amerike, v smislu, kakšne oblike pomoči pri prehodu iz vojaškega v civilno življenje so na voljo upokojenemu vojaku in kakšne so ugodnosti, ki jih pridobi oziroma ima. To področje sem raziskala tudi v RS. Določila Zakona o službi v Slovenski vojski iz leta 2007 prinašajo možnost za uveljavitev ukrepov celostne skrbi za pripadnike med vojaško službo in po prenehanju vojaške službe. Tukaj gre za način systemske pomoči, ki se že vrsto let izvaja v

ameriški vojski in tudi drugod po svetu. V nadaljevanju sem predstavila določene ugodnosti, ki jih zakon prinaša vojaškim upokojencem v RS.

5.1 Zakonska podlaga za izplačevanje vojaških pokojnin

Aktivne vojaške osebe v nekdanji Socialistični federativni republiki Jugoslaviji (v nadaljnjem besedilu SFRJ), katerih status je bil urejen v zveznih zakonih, ki so urejali službo v nekdanji JLA, so bile pokojninsko in invalidsko zavarovane pri posebnem nosilcu zavarovanja, ki je imel sedež v Beogradu. To ni bilo odvisno od tega, kje so bila prebivališča in republike, kjer so opravljali svojo službo. Prispevki za njihovo socialno zavarovanje so se stekali k zgoraj navedenemu nosilcu zavarovanja, ki jim je izplačeval pokojnine in druge pravice.

Po razpadu nekdanje SFRJ so morale njene naslednice po splošnih načelih mednarodnega prava o sukcesiji držav prevzeti obveznosti iz zavarovanja do zavarovanih oseb po merilu pripadnosti zavarovane osebe državi naslednici. To merilo je lahko ali državljanstvo ali stalno prebivališče. Prevzem teh obveznosti so države naslednice SFRJ uredile s sporazumom o nasledstvu. Še pred sprejemom tega sporazuma pa je RS samostojno prevzela obveznosti iz tega zavarovanja do zavarovanih oseb, ki so njeni državljani ali imajo prebivališče na njenem ozemlju. RS se je pravočasno zavedala vprašanj, povezanih z vojaškimi pokojninami po osamosvojitvi, zato je bilo določeno, da se tudi po ustanovitvi nove države zagotavlja varstvo pravic uživalcev vojaških pokojnin s stalnim prebivališčem v RS v obsegu in pod pogoji, ki so jih prej določali predpisi SFRJ.

Po razpadu nekdanje SFRJ je nosilec vojaškega zavarovanja s sedežem v Beogradu v oktobru 1991 dejansko nehal izplačevati pokojnine in druge dajatve upravičencem v RS. V RS določa pravice vojaških upokojencev 18. člen Ustavnega zakona za izvedbo temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti RS¹⁴.

Nekdanji Izvršni svet skupščine RS je zato nemudoma uredil vprašanje izplačevanja vojaških pokojnin z izvršilnim predpisom, odlokom o izplačevanju vojaških pokojnin leta 1991. Tako

¹⁴ Republika Slovenija zagotavlja varstvo pravic borcev, vojaških invalidov, članov družin padlih borcev in uživalcev vojaških pokojnin s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ter borcev, vojaških invalidov in članov družin padlih borcev narodnoosvobodilne vojne Jugoslavije v Deželi Furlaniji-Juljski krajini v Republiki Italiji in v Deželi Koroški v Republiki Avstriji, v obsegu in pod pogoji, ki so jih do uveljavitve tega zakona določali predpisi SFRJ.

je z dnem 1. 11. 1991 RS prevzela izplačevanje pokojnin in drugih dajatev, ki so jih na podlagi predpisov o pokojninskem in invalidskem zavarovanju vojaških zavarovancev pridobili upravičenci državljani RS, ki so imeli stalno prebivališče v RS, in drugi upravičenci, ki so imeli stalno prebivališče v RS najkasneje od 26. 6. 1991 in ki so pravico uveljavili najpozneje do 18. 7. 1991. Od 1. 11. 1991 dalje so upravičenci prejeli akontacijo pokojnine in drugih dajatev v znesku, ki jim je pripadal za september 1991, z omejitvijo, da najvišji znesek akontacije ni presegal zneska najvišje pokojnine za polno pokojninsko dobo, kot je bil določen za izplačila pokojnin po splošnih predpisih v RS za mesec oktober 1991. Akontacijo je odmerila in izplačala Skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja Slovenije, ki je prejela sredstva za to iz proračuna RS. Upravičenec je vložil zahtevek pri strokovni službi Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja Slovenije, h kateremu je priložil kopijo odločbe o priznanju pravice, nakaznico za izplačilo pokojnine oz. druge dajatve, potrdilo o stalnem prebivališču in če je bil državljan RS, še potrdilo o državljanstvu (Odlok o izplačevanju vojaških pokojnin 1991).

Ne malo zatem je bil sprejet Odlok o zagotavljanju zdravstvenega varstva prejemnikom vojaških pokojnin in njihovim družinskim članom, ki pravi, da RS od 1. 11. 1991 zagotavlja zdravstveno varstvo prejemnikom vojaških pokojnin in njihovim družinskim članom. Upravičencem je bilo zagotovljeno zdravstveno varstvo v enakem obsegu in pod enakimi pogoji ter na način, ki je veljal za zavarovance RS. Republiška uprava za zdravstveno varstvo je na podlagi prijave v zdravstveno zavarovanje, ki ga je posredovala Skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja oziroma sklepa te skupnosti, izdala zdravstveno izkaznico. Sredstva za zdravstveno varstvo upravičencev so zagotovili iz proračuna RS. Zdravstveno varstvo se zagotavlja na podlagi tega odloka do ureditve v zakonu (Odlok o zagotavljanju zdravstvenega varstva prejemnikom vojaških pokojnin in njihovim družinskim članom 1991).

Z odlokom o izplačevanju akontacij vojaških pokojnin iz leta 1992 je prenehal veljati odlok o izplačevanju vojaških pokojnin iz leta 1991. Ta odlok je definiral upravičence, za katere se štejejo osebe, ki imajo stalno prebivališče v RS, in drugi upravičenci s stalnim prebivališčem v RS najpozneje od 26. 6. 1991 dalje, in:

- osebe, ki so do 18. 7. 1991 uveljavile pravico do pokojnine oz. do druge dajatve iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja vojaških zavarovancev;
- osebe, ki so bile po 18. 7. 1991 na razpolago, v suspenzu, na dopustu ali v bolniškem staležu in so do 18. 10. 1991 vložile zahtevek in izpolnile pogoje za priznanje pravice

do pokojnine oziroma do druge dajatve po predpisih o pokojninskem in invalidskem zavarovanju in

- osebe, ki so pristopile k Teritorialni obrambi RS in so do 1. 2. 1992 izpolnile pogoje za pridobitev pravice do pokojnine po predpisih o pokojninskem in invalidskem zavarovanju.

Za upravičence se ne štejejo osebe, ki so kot pripadniki JLA sodelovali v agresiji na RS. Upravičenci iz prve in druge alineje, ki so imeli odločbo nosilca pokojninskega in invalidskega zavarovanja vojaških zavarovancev o odmeri pravic, so od 1. 11. 1991 dalje prejeli akontacijo pokojnin in drugih dajatev v znesku, ki jim je pripadal za september 1991, z omejitvijo, da najvišji znesek akontacije ni presegal zneska najvišje pokojnine za polno pokojninsko dobo, kot je bil določen za izplačila pokojnin po splošnih predpisih v RS. Ker pa je RS v tem času dobila lastno valuto se je dinarski znesek pokojnin prevedel v tolarški znesek po menjalnem razmerju 1:1.

Upravičencem iz druge alineje, ki jim pravice še niso bile odmerjene, in upravičencem iz tretje alineje se je akontacija pokojnin odmerila glede na čin oz. strokovno izobrazbo, ki so jo imeli ob vložitvi zahtevka za upokojitev, v odstotku, določenem po splošnih predpisih o pokojninskem in invalidskem zavarovanju glede na skupno invalidsko dobo. Pokojninska osnova se je določila tako, da se je znesek najnižje pokojninske osnove pomnožil s koeficientom določenim glede na čin oziroma strokovno izobrazbo upravičenca.

Upravičenec je še vedno moral vložiti zahtevek pri strokovni službi Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja Slovenije, h kateremu je priložil kopijo odločbe o priznanju pravice, nakaznico za izplačilo pokojnine oz. druge dajatve iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja vojaških zavarovancev. Če stranka zgoraj navedenih dokumentov ni imela, je morala zahtevku priložiti dokumentacijo, iz katere je bil razviden čin oz. strokovna izobrazba ter dosežena pokojninska doba. Upravičenci iz druge ali tretje alineje so morali predložiti dokazila, da so vložili zahtevek za priznanje pravice pred 18. 10. 1991 in da izpolnjujejo pogoje.

Ta odlok je sprva določal, da se v primeru smrti upravičenca do akontacije vojaške pokojnine, družinskim članom odmeri akontacija družinske pokojnine po pogojih in na način, kot je

določen v splošnih predpisih pokojninskega in invalidskega zavarovanja (Odlok o izplačevanju akontacij vojaških pokojnin 1992).

V zgoraj omenjenemu odloku pa ni bilo urejeno vprašanje pravic do dodatka za pomoč in postrežbo ter invalidnin za telesne okvare za upravičence, ki kasneje izpolnijo pogoje, pri katerih bi po vojaških predpisih ali po predpisih o pokojninskem in invalidskem zavarovanju pridobili te pravice. Na to problematiko je opozoril tudi varuh človekovih pravic leta 1995 v letnem poročilu, ki pravi, da se je največ pobud nanašalo prav na pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja nekdanjih vojaških zavarovancev oziroma na pravico do vojaške pokojnine. Varuh človekovih pravic je opozarjal, da je nujno, da se ta problematika uredi ter se tako upravičencem zagotovi socialna varnost ne glede na to, da ni sporazuma o pravnem nasledstvu nekdanje SFRJ. Posameznik ne sme trpeti škodnih posledic, če se države naslednice SFRJ ne morejo sporazumeti o pravnem nasledstvu (Letno poročilo varuha človekovih pravic 1995).

Dne 17. 6. 1998 je vlada RS sprejela Zakon o pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja bivših vojaških zavarovancev (v nadaljevanju ZPIZVZ), ki ureja pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja za državljane RS, in druge upravičence, ki so jih po tem zakonu pridobili oziroma so izpolnili pogoje za pridobitev na podlagi zavarovanja po predpisih bivše SFRJ o pokojninskem in invalidskem zavarovanju vojaških zavarovancev. Upravičenci so po ZPIZVZ pridobili pravico do izplačevanja vojaške pokojnine, kot jo je pristojni vojaški organ odmeril po vojaških predpisih, s tem da se je le-ta prevedel v tolarje in za čas od oktobra 1991 dalje usklajeval tako kot slovenske pokojnine po splošnih predpisih. Državljan RS, ki jim je 18. 10. 1991 manjkalo največ pet let starosti ali pokojninske dobe za izpolnitev pogojev za pridobitev pravice do pokojnine po vojaških predpisih in so imeli na dan 18. 10. 1991 stalno prebivališče v RS oziroma v državi, ki slovenskim državljanom ne priznava pravic na podlagi zavarovanja po vojaških predpisih, so pridobili pravico do pokojnine pod pogoji in na način, določen v Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (v nadaljevanju splošni predpisi), kot če bi pretežni del svoje zavarovalne dobe prebili v zavarovanju pri Zavodu za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (v nadaljevanju Zavod). Državljan RS, ki je bil nazadnje zavarovan pri Zavodu, je pridobil pravico do pokojnine po splošnih predpisih pri Zavodu tako, da se mu je zavarovalna doba, dopolnjena po vojaških predpisih, upoštevala kot zavarovalna doba, prebita pri Zavodu, če ni z meddržavno pogodbo drugače določeno.

Upravičenci so imeli po zakonu pravico do starostne pokojnine, predčasne pokojnine, invalidske pokojnine, družinske pokojnine, delne pokojnine, pravico do dodatka za pomoč in postrežbo, do invalidnine za telesno okvaro, odpravnine ali oskrbnine, dodatka za rekreacijo upokojencev, varstvenega dodatka k pokojnini, do upoštevanja časa, prebitega v aktivni vojaški službi v bivši JLA, v zavarovalno dobo za pridobitev pravic po splošnih predpisih. Uživanci pokojnin po tem zakonu so bili vključeni v obvezno zdravstveno zavarovanje kot upokojenci po splošnih predpisih. Po smrti upravičenca do izplačevanja pokojnine so njegovi družinski člani pridobili pravico do družinske pokojnine oziroma do odpravnine ali oskrbnine. V postopkih za uveljavitev pravice do akontacije vojaške pokojnine po odloku o izplačevanju akontacij vojaških pokojnin iz leta 1992, ki so bili začeti pred uveljavitvijo tega zakona, so se uporabljali predpisi, ki so veljali do uveljavitve tega zakona. Uživalcem akontacij vojaških pokojnin, ki niso izpolnili pogojev po tem zakonu, so akontacije vojaških pokojnin nehali izplačevati (Zakon o pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja bivših vojaških zavarovancev 1998).

V praksi pa se je pokazalo, da ZPIZVZ ni pokrival vseh možnih primerov, v katerih so se v Sloveniji znašli bivši vojaški zavarovanci. Tako prvi odstavek 15. člena ZPIZVZ določa, da se pokojnina in drugi prejemki po tem zakonu izplačujejo od prvega dne naslednjega meseca po vložitvi zahtevka in za največ šest mesecev nazaj, vendar najdlje od uveljavitve tega zakona dalje. S tem je nastala pravna praznina, saj nekateri bivši oficirji JLA, ki zaradi določenih razlogov niso mogli pridobiti pravice do izplačevanja akontacije vojaške pokojnine po odloku, v obdobju od osamosvojitve RS pa do uveljavitve ZPIZVZ, kljub dopoljnjeni minimalni pokojninski dobi in starosti za pridobitev pokojnine po splošnih predpisih, niso mogli pridobiti pravice do pokojnine po splošnih predpisih, ker niso izpolnjevali pogoja minimalne gostote zavarovalne dobe, prebite v zavarovanju pri slovenskem nosilcu zavarovanja, ali se po prenehanju aktivne vojaške službe niso vključili v zavarovanje pri Zavodu.

Ustavno sodišče je 22. 4. 2004 dosodilo, da bi moral zakon upravičencem, ki so izpolnili pogoje za pridobitev pokojnine po splošnih predpisih pred uveljavitvijo ZPIZVZ, priznati pravico do pokojnine tudi za nazaj, vse od izpolnitve pogojev. Ker je ZPIZVZ priznal pravico do pokojnine samo za naprej, so takšni upravičenci ostali za preteklih sedem let ali manj brez

vsake pokojnine. S tem se je kršil 50. člen Ustave ¹⁵ in 33. člen Ustave ¹⁶ oziroma 1. člen Prvega protokola h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Ustavno sodišče Republike Slovenije 2004).

Zakonu o spremembah in dopolnitvah zakona o pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja bivših vojaških zavarovancev iz leta 2006 je tako upošteval sodbo Ustavnega sodišča, saj pravi, da se vojaškemu zavarovancu, ki mu je 18. 10. 1991 manjkalo največ pet let starosti ali pokojninske dobe za izpolnitev pogojev za pridobitev pravice do pokojnine po vojaških predpisih in je takrat imel stalno prebivališče v Sloveniji, na njegovo zahtevo izplača starostna, predčasna, invalidska oziroma vdovska ali družinska pokojnina po splošnih predpisih od dneva izpolnitve pogojev, če ni bil zavarovan, oziroma od prvega dne naslednjega meseca po prenehanju aktivne vojaške službe oziroma zavarovanja pri Zavodu, vendar najdlje od 18. 10. 1991 dalje. Pokojnina naj se odmeri po Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju v besedilu, ki je veljal v času, ko je upravičenec izpolnil pogoje. Za izpolnitev pogojev in za določitev višine pokojnine naj se upošteva celotna pokojninska doba, vključno z obdobji, prebitimi v nekdanji JLA tako, kot če bi bila dosežena pri Zavodu. Pri izračunu pokojninske osnove naj se za leta, prebita v aktivni vojaški službi, upošteva pavšalne osnove. Upravičencu se izplačajo mesečni obroki tako odmerjene pokojnine za nazaj, v zneskih, kot bi se mu izplačali za vse mesece v obdobju od pridobitve pravice po tej noveli, pa do začetka izplačevanja pokojnine po doslej veljavni določbi 15. člena ZPIZVZ (Zakonu o spremembah in dopolnitvah zakona o pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja bivših vojaških zavarovancev 2006).

Danes pa se lahko poklicnemu vojaku z njegovim soglasjem dokupi do pet let zavarovalne dobe za pridobitev pravice do pokojnine po splošnih predpisih, če je bila pogodba o zaposlitvi odpovedana, pa ne po njegovi krivdi in je bil ta na ministrstvu zaposlen najmanj deset let. V tem primeru vojaški upokojenec ni upravičen do odpravnine (Zakon o službi v Slovenski vojski 2007).

Na internetni strani Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje sem za leto 2008 pridobila podatke o številu upravičencev do pokojnin v RS. Na tem mestu je potrebno

¹⁵ Državlani imajo pod pogoji, določenimi z zakonom, pravico do socialne varnosti. Država ureja obvezno zdravstveno, pokojninsko, invalidsko in drugo socialno zavarovanje ter skrbi za njihovo delovanje. Vojnim veteranom in žrtvam vojnega nasilja je zagotovljeno posebno varstvo v skladu z zakonom.

¹⁶ Zagotovljena je pravica do zasebne lastnine in dedovanja.

omeniti, da v Zavodovi službi za statistiko in raziskave nimajo ločenih podatkov o redno upokojenih vojaških osebah, saj namreč velja, da se vsi zaposleni oziroma zavarovanci RS obravnavajo enotno in tudi upokojujejo enotno. Zavod pridobiva del sredstev za določene vrste pokojnin iz proračunskih sredstev, to je področje Obveznosti republike, v okviru katerega so tudi prejemniki pokojnin, ki se bolj ali manj nanašajo na 'vojaško področje'. Ker sem na Ministrstvo za obrambo večkrat naslovila prošnjo, če mi lahko posredujejo število redno upokojenih vojakov, a brez uspeha, objavljam v tabeli podatke iz Zavoda.

Tabela 5.1: Število upravičencev do pokojnine za leto 2008

Upravičenci do pokojnine	Podatki za leto 2008
Upokojenci NOB, španske vojne, narodni heroji, nosilci partizanske spomenice 41	24.334
Upokojenci – kmetje – borci	281
Vojni veterani TO RS	1.474
Vojni veterani mlajši od 15 let	367
Prisilno mobilizirani	1.539
Upokojeni po zakonu o obrambi	108
Upokojeni po zakonu o pravicah iz PIZ bivših vojaških zavarovancev	3.716

Vir: Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (2009).

V začetku leta 2009 je slovensko javnost razburilo pismo 20 nekdanjih visokih častnikov JLA, ki so ga naslovili na najvišje predstavnike oblasti in v katerem so od Slovenije zahtevali namesto starostnih pokojnin višje vojaške pokojnine. V pismu govorijo tudi o diskriminaciji in sistematičnem kršenju pravic iz pokojninskega zavarovanja po letu 1991. Podpisniki pisma so se sklicevali na to, da niso bili nikoli kaznovani za nečastno ali kaznivo dejanje in so predlagali različne rešitve lastnih pokojninskih vprašanj. Eden izmed pogojev za pravico do izplačevanja vojaške pokojnine je slovensko državljanstvo, kar so zgoraj omejeni dobili obenem s priznanjem socialnih pravic v skladu s 50. členom Ustave. Po drugi strani pa se ti častniki niso odzvali predsedstvu Slovenije, ki je kot vrhovni poveljnik oboroženih sil RS na starešine in pripadnike JLA naslovilo javni poziv, v katerem je odpoklicalo vse aktivne starešine in civilne osebe iz Slovenije, ki so v službi v JLA. Predsedstvo je v pozivu tudi pozivalo vse starešine in vojake, ki so na služenju vojaškega roka v Sloveniji, da ne sodelujejo v agresiji na Slovenijo ter da zapustijo enote JLA (Zveza Moris za ustavni zakon, ki bi preprečil manipuliranje z upravičenostjo do vojaških pokojnin 2009).

Za upravičence se ne štejejo osebe, ki so aktivno sodelovale v agresiji na RS v funkciji poveljevanja ali neposrednega bojnega delovanja oziroma so delovale v vojaški obveščevalni ali protiobveščevalni dejavnosti zoper RS (Zakon o pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja bivših vojaških zavarovancev 2007). Glede na zakon nekdanjim častnikom JLA vojaške pokojnine ne pripadajo, saj ob osamosvajanju Slovenije niso prispevali k samostojnosti in neodvisnosti države. Minister za delo, družino in socialne zadeve, Ivan Svetlik, je dejal, da pravne osnove za zahtevo ni, če pa je zahteva moralno sporna, pa je odvisno od tega, kje so bili in kaj so počeli. Zato bi bilo treba vsak primer individualno pregledati, kar pa je dolgotrajen in težaven proces.

V zvezi s pismom so se oglasili veterani vojne za Slovenijo, ki so bili ogorčeni nad dejstvom, da ti častniki želijo vojaško pokojnino, kljub temu da so že dobili slovensko državljanstvo in stalno prebivališče, ne glede na to, da so bili v JLA takrat, ko je ta izvršila agresijo na Slovenijo (Levstik 2009).

Tudi Zveza Moris se je na zahtevo nekdanjih častnikov JLA ostro odzvala in svoje mnenje izrazila v odprtem pismu. Zdi sem jim nedopustno in nemoralno, da bi prejemke plačevali slovenski davkoplačevalci, ki jim častniki niso služili. Zapisali so, da pričakujejo, da bo slovenska vlada pripravila in parlamentu v potrditev predložila ustavni zakon, s katerim bo enkrat za vselej preprečila vsako manipuliranje v zvezi z upravičenostjo do vojaških pokojnin. Ustavni zakon naj vsebuje tudi določila, ki bodo onemogočala, da bi takšni ljudje na osnovi morebitnih meddržavnih dogovorov, vojaške pokojnine prejeli iz slovenske pokojninske blagajne. V pismu je Zveza Moris tudi zapisala, da bi bilo smiselno in nujno preveriti vse prejemnike vojaških pokojnin v Sloveniji, ki so odločbo nosilca vojaškega zavarovanja prejeli po osamosvojitvi, in ugotoviti, ali so jim bile podeljene skladno z veljavno slovensko zakonodajo (Zveza Moris za ustavni zakon, ki bi preprečil manipuliranje z upravičenostjo do vojaških pokojnin 2009).

Pokojninska ureditev tega področja je stvar nasledstvenih dogovorov med državami nekdanje SFRJ in tako je Slovenija prevzela obveznosti iz zavarovanja do zavarovanih oseb po merilu pripadnosti zavarovane osebe državi naslednici. Dokler dogovor o tem med državami ne bo dosežen, ga bo vsaka država posebej urejala za svoje državljane. In po zakonskih določilih RS, nekdanji častniki JLA do vojaških pokojnin niso upravičeni.

5.2 Problem strukturnega neskladja

Zakon o obrambi iz leta 1995 je določal pogodbo o zaposlitvi, ki se je za vojaka sklenila za pet let z možnostjo podaljšanja za enako časovno obdobje, vendar ne dlje kot do 45. leta starosti; za podčastnika za deset let z možnostjo podaljšanja za časovno obdobje petih let, vendar ne dlje kot do 55. leta starosti in za častnika za deset let z možnostjo podaljšanja za časovno obdobje petih let¹⁷. Tistim, ki so bili v vojski zaposleni pred letom 1995, je Ustavno sodišče RS določilo sklenitev zaposlitve za nedoločen čas. Določila v zakonih so pomenila tudi, da takrat v Sloveniji ni bilo tako imenovanih kariernih podčastnikov in častnikov, ki bi opravljali vojaški poklic vse življenje. Možnost zakonsko določenega neomejenega podaljševanja pogodb za častnike je to na svoj način omogočala, ampak so tudi ti častniki še vedno bili zaposleni za določen čas (Garb 2002a, 236–237).

Zaradi starostne omejitve je bilo pričakovati, da bo prišlo do problemov z ustreznostjo kadrovske strukture. Tedanja reorganizacija vojaškega sestava in upravnega dela Ministrstva za obrambo (šlo je za prerazporejanje zaposlenih) je izboljšala strukturo in učinkovitost obrambnega sistema, Ministrstvo za obrambo je pregledalo tudi realnost sistematizacije nekaterih delovnih mest, saj je bilo jasno, da so bile nekatere službe predimenzionirane oziroma so zaposlovale precej več strokovnjakov, kot bi jih potrebovali. Vojska je potrebovala reorganizacijo, a le pod pogojem, da se bo izpeljala do konca¹⁸.

Za ureditev strukturnega neskladja je Ministrstvo za obrambo v letu 2002 pripravilo Predlog sprememb in dopolnitev zakona o obrambi, ki ga je tedanja vlada sprejela, vendar možnosti predčasnega administrativnega upokojevanja v noveli zakona ni bilo, četudi je bila za reorganizacijo najpomembnejši del. Administrativna upokojitev je predvidevala predčasno upokojevanje 787 zaposlenih v SV in na Ministrstvu za obrambo. Neskladja se je pokazalo v

¹⁷ Zakon o obrambi iz leta 2004 določa za vojaka ustrezno stopnjo izobrazbe praviloma končano srednjo poklicno šolo, za podčastnika srednjo ali višjo šolo in za častnika najmanj visoko strokovno šolo. Kdor izpolnjuje ta pogoj in ostale, z Ministrstvom za obrambo sklene pogodbo o zaposlitvi, in sicer kot kandidat za podčastnika in častnika za nedoločen čas ali določen čas do desetih let, ki se lahko podaljšuje za enako časovno obdobje in kot kandidat za vojaka do desetih let, ki se lahko podaljšuje za enako časovno obdobje, vendar ne dalj kot do 45. leta starosti. Kandidat, ki je sklenil pogodbo o zaposlitvi, mora uspešno opraviti vojaško strokovno usposabljanje. Za razliko od vojaka morajo podčastniki in častniki opraviti še tečaj iz javne uprave, ki jim lahko pride prav pri morebitnem iskanju zaposlitve v civilnem okolju.

¹⁸ Pri izbiri zaposlenih kot primarni kriterij ni obveljala samo strokovnost kandidata, temveč tudi strankarska opredeljenost. Minister za obrambo, Janez Janša, je v svojem drugem mandatu premestil skoraj 200 zaposlenih v upravnem delu Ministrstva za obrambo in zamenjal tri brigadirje na vodstvenih položajih posameznih oddelkov generalštaba.

premahnem številu vojakov, prestarih podčastnikih in častnikih, od katerih veliko število ni imelo ustrezne izobrazbe (Caharijas 2002b).

Predlog pa je bil v popolnem nasprotju s pokojninsko reformo iz leta 2000, ki je onemogočila prav takšno upokojevanje, saj to dejansko ni urejanje problema, temveč zgolj prelaganje na drugo stroškovno mesto, na pokojninsko blagajno in proračun. Prav predčasno upokojevanje kot nadomestek za odpuščanje, ki ga je vlada omogočila v začetku devetdesetih, je bil eden izmed dejavnikov, ki so povzročili hude obremenitve pokojninske blagajne ter primanjkljaje v pokojninskem sistemu¹⁹. Neperspektiven častniški kader je bil starostno in izobrazbeno neustrezen in s predčasno upokojitvijo bi hkrati izboljšali številčno razmerje med častniki na eni strani in podčastniki in vojaki na drugi strani. Med kandidati za upokojitev je bilo največ nekdanjih pripadnikov TO in pripadnikov JLA, ki so do 1991 prestopili iz JLA v takratno TO. Te štiti ustavni zakon in jih ministrstvo ne more odpustiti. Dodatna skupina so bili tudi tisti, ki so jih v SV zaposlili po letu 1991 na podlagi političnih ali osebnih zvez (Repovž 2002).

Ministrstvo je imelo na razpolago več možnosti, in sicer prerazporeditev zaposlenih v druge državne organe, prestrukturiranje in prezaposlovanje ter odpuščanje presežnih delavcev. Vendar so ugotovili, da neskladij v sestavi vojske ne bodo mogli odpraviti z nobeno od dopustnih metod, ampak naj bi bila za pretežen del presežnih zaposlenih edina rešitev predčasno upokojevanje. Tako so želeli predčasno upokojiti 787 ljudi. Med njimi je bilo 211 častnikov, od tega jih 159 ni imelo zahtevane splošne izobrazbe; 152 podčastnikov, od katerih ni imelo ustrezne izobrazbe 79; 13 vojakov, od tega jih 9 ni imelo ustrezne izobrazbe; 108 civilnih oseb v vojski, od katerih jih 36 ni imelo ustrezne izobrazbe; 2 prestopnika iz JLA, ki do takrat še vedno nista bila razporejena, in 301 oseba iz drugih organizacijskih enot, predvsem tistih, ki delajo na področju vojaških zadev (Repovž in Praprotnik 2002).

Kmalu po sprejetju novele zakona o obrambi so prerazporeditve na druga delovna mesta (tudi civilna) precej razburile zaposlene v SV. Že septembra 2001 je kadrovska služba zaradi nove formacije začela izdajati več kot 4700 odločb, torej skoraj vsakemu pripadniku. Pri prerazporejanju je v največji možni meri upoštevala posameznika, "vendar je naloga SV, da uredi uspešno in uporabno vojsko, zato ne more več tolerirati na primer nedokončane

¹⁹ Zaradi tovrstnega upokojevanja je število upokojencev v Sloveniji začelo strmo naraščati. Prav tako se je upokojilo veliko mladih delazmožnih ljudi z nepolno delovno dobo. Takšno stanje je povzročilo odtekanje sredstev iz pokojninske blagajne in povečanje sredstev, ki jih je prispeval proračun.

zahtevane izobrazbe ali varnostnih ugovorov" (Caharijas 2002c), je dejal načelnik generalštaba SV, brigadir Ladislav Lipič, in dodal, da "doslej ne poznamo nobenega primera, kjer bi na civilno dolžnost premestili koga, ki bi izpolnjeval vse pogoje za vojaka, torej imel ustrezno izobrazbo, bil zdravstveno sposoben, ustrezne starosti in varnostno ustrezen, ali da se s premestitvijo ne bi strinjal" (Caharijas 2002c).

Namestnik načelnika generalštaba, brigadir Anton Turk, pa je pojasnil, da "je bilo med 5200 odločbami 76 takšnih, s katerimi so pripadnike vojske prerazporedili na civilna delovna mesta, kar pomeni tudi do 20 odstotkov nižjo plačo. Nikakor pa ni šlo za množično prerazporejanje ali kršenje predpisov, s prerazporeditvami pa je Ministrstvo za obrambo med drugim premestilo pripadnike, ki so bili zaposleni za določen čas ali pa so bile prerazporeditve izvedene vsaj s privolitvijo posameznika" (Caharijas 2002c).

Pri reševanju strukturnega neskladja pa je bilo potrebno paziti na dejstvo, da je bilo v SV zaposlenih še 130 invalidov in 130 pristopnikov iz JLA. Pozabiti niso smeli niti na veterane vojne za Slovenijo, ki so za generalštab precej občutljiva kategorija. Zaradi njihovih nespornih zaslug za osamosvojitve jih niso upali kar tako premestiti ne glede na to, da so imeli v večini primerov neustrezno izobrazbo.

Skladno z reorganizacijo SV je v letu 2004 Ministrstvo za obrambo ponovno pripravilo novelo zakona o obrambi, ki je predvidevala starostno in predčasno upokožitev ter omogočala približno 300 častnikom in podčastnikom ter 137 vojakom, ki formalno sicer niso imeli predpisane izobrazbe, da zadržijo delovna mesta. Po novem zakonu ne bi mogli napredovati, lahko pa se bi odpovedali glede na izobrazbo previsokemu činu in z napredovanjem začeli pri ustrezno nižjem (Pogljajen 2004a). Ponovni poskus uveljavitve možnosti predčasnega upokojevanja je bil uspešen, saj je bila novela zakona o obrambi sprejeta. Po 108. členu Zakona o obrambi, ki dovoljuje prenehanje delovnega razmerja s pravico do pokojnine, se je lahko delavca, ki ga v šestih mesecih po uveljavitvi tega zakona ni bilo mogoče razporediti na delo oziroma mu zagotoviti druge ustrezne zaposlitve niti izven državne uprave, predčasno upokojilo. Vendar je delavec moral pristopiti v TO ali biti pripadnik TO na dan 18. 7. 1991 ter kot moški imeti najmanj 25 let skupne pokojninske dobe in kot ženska najmanj 20 let skupne pokojninske dobe (Zakon o obrambi 2004). Ministru je tudi uspelo prepričati Odbor za obrambo, da je brez nasprotovanja odobril predlog, po katerem se bodo pripadniki vojske upokojevali takoj, ko bodo izpolnili pogoje za starostno pokojnino, kar je kasneje potrdila tudi

vlada RS²⁰ (Pogljajen 2004b). Pred tem pa se je predlog Zakona o obrambi znašel v ustavni presoji, saj je poklicni vojak izpodbijal določbo, ker je bil prepričan, da gre za prisilno upokojevanje zaposlenih na obrambnem ministrstvu, kar te delavce postavlja v neenakopraven položaj z drugimi delavci, še posebej z zaposlenimi v državni upravi, med katere sicer spadajo tudi poklicni vojaki. Pobudnik ustavne presoje je predlagal ustavnemu sodišču zamrznitev izpodbijanega člena zaradi pričakovanja, da bo Ministrstvo za obrambo prekinilo delovno razmerje z vsemi, ki bi tisto leto izpolnili pogoje za pridobitev starostne pokojnine, pa četudi bi glede na svoje sposobnosti enako kot zaposleni v drugih panogah lahko še naprej opravljali svoje delo (Taškar 2005b). Ministrstvo za obrambo je v zagovor nasprotovanja zamrznitvi pojasnilo, da določba ne uvaja obvezne upokojitve vojaških oseb, ampak le prenehanje delovnega razmerja na obrambnem področju pod določenimi pogoji, ki ne izključuje možnosti, da delavec ne bi sklenil delovnega razmerja na drugem delovnem področju. Presoja skladnosti izpodbijanega člena z ustavo je pokazala, da drugačno urejanje delovnih razmerij, kakor so urejena na drugih področjih zavarovanja, samo po sebi ne pomeni kršitve ustavnih pravic. Na obrambnem področju je razmerje med predpisi, ki urejajo delovno razmerje, določeno tako, da se kot temeljni predpis uporablja Zakon o obrambi, če kakšnega vprašanja ne ureja, se uporablja Zakon o javnih uslužbencih, in če tudi ta nima ustreznih določb, se uporablja še Zakon o delovnih razmerjih. Prav slednji, je pojasnilo ustavno sodišče, določa, da pogodba o delovnih razmerjih preneha veljati tudi v primerih, ki jih določa drug zakon, ki ureja delovna razmerja javnih uslužbencev. Očitek o kršitvi načela enakosti je bil torej neutemeljen, ker je zakonodajalcu dana možnost, da zaradi posebnosti in različnosti te organizacije in drugih zahtev poklicnega dela v vojski posamezna delovnoppravna vprašanja uredi drugače, kot so urejena na drugih področjih (Taškar 2004a).

V času mandata Karla Erjavca se je Ministrstvo za obrambo soočalo z očitki o trenjih med zaposlenimi na ministrstvu oziroma o številnih tožbah in zahtevkih za varstvo pravic zaposlenih ter kadrovske presežkih. Prizadevali so si, da bi v zadnjih 10–15 letih nakopičena kadrovska neskladja in težave čim prej odpravili. V Srednjeročnem obrambnem programu²¹

²⁰ 11. odstavek 92. člena: Vojaški osebi preneha delovno razmerje na obrambnem področju najkasneje do konca koledarskega leta, v katerem izpolni pogoje za pridobitev pravice do starostne pokojnine po splošnih predpisih, ne glede na čas, za katerega je sklenila pogodbo o zaposlitvi. Pri tem se upošteva tudi zavarovalna doba s povečanjem oziroma dodana doba iz naslova obveznega dodatnega zavarovanja. Vojaška oseba ima ob prenehanju delovnega razmerja na obrambnem področju pravico do odpravnine kot ob upokojitvi po splošnih predpisih. Odločbo o prenehanju delovnega razmerja izda minister in je dokončna (Zakon o obrambi 2004).

²¹ Srednjeročni obrambni program opredeljuje cilje in prioritete razvoja obrambnega sistema ter osnove za pripravo in izvedbo programov razvoja obrambnih zmogljivosti kot tudi organizacijo obrambnega sistema v srednjeročnem obdobju do leta 2010.

2005–2010 je kot eden izmed razvojnih ciljev predstavljen namen vzpostaviti celovit kadrovski sistem in upravljanje kadrov, s katerim bo zagotovljeno doseganje uravnotežene kadrovske strukture in celotnega obrambnega sistema. Ključne usmeritve so:

- na podlagi Zakona o službi v SV urediti potrebna statusna vprašanja in preprečiti nastajanje kadrovskih neskladij;
- pravočasno in usmerjeno načrtovati karijerne poti v celotnem obrambnem sistemu;
- izboljšati učinkovitost in preglednost kadrovskega sistema, ki bo zasnovan na sodobnem upravljanju človeških virov;
- nadgraditi sistem izobraževanja in usposabljanja za vse zaposlene v MO kot podporo celostnemu razvoju kadrov;
- uveljaviti celovit sistem kadrovskega upravljanja pogodbene rezerve upoštevajoč večjo prilagodljivost popolnjevanja ter
- do konca leta 2010 končati proces preobrazbe SV v poklicno vojaško organizacijo, dopolnjeno s pogodbeno rezervo (Srednjeročni obrambni program 2005–2010).

Ravno razreševanje kadrovskih neskladij na ministrstvu in v SV je bil za ministra eden izmed najpomembnejših pogojev za uresničevanje ciljev in programov na obrambnem področju. V času mandata Karla Erjavca se je število zaposlenih v upravnem delu in SV zmanjšalo. Največ odhodov je bilo posledica urejanja kadrovskih neskladij, sem sodijo tudi odhodi zaradi neverodostojnih dokazil o izobrazbi (več jih je bilo v SV) in prerazporejanja v druge organizacijske enote ter druga ministrstva. Proti kršiteljem je bil uveden postopek za prekinitve delovnega razmerja (Pregled realizacije nalog v letu 2006 in načrtovanih aktivnosti Ministrstva za obrambo v letu 2007). Nekateri zaposleni (predvsem nekdanji pripadniki TO) pa so odšli v predčasni pokoj, kar je dovolil nov Zakon o obrambi.

Delo reorganizacije sedaj nadaljuje ministrica za obrambo, Ljubica Jelušič, ki je povedala, da je prišel čas, ko smo se znašli v zaključni fazi uresničevanja Zakona o obrambi in je potrebno razporediti delavce na tista delovna mesta, ki ustrezajo njihovi izobrazbi, kar je predvidel zakon. Pogojev za svoja delovna mesta danes ne izpolnjuje 153 pripadnikov SV in 47 zaposlenih v upravnem delu ministrstva, po drugi strani pa imajo nekateri delavci višjo izobrazbo od zahtevane. Delavci bi morali imeti po Zakonu o obrambi iz leta 1994 glede na delovno mesto predpisano izobrazbo. Od 1. 1. 1995 dalje, ko je zakon stopil v veljavo, so jim določili časovno obdobje desetih let, v okviru katerega morajo pridobiti ustrezno izobrazbo. Leta 2004 so v Zakonu o spremembah zakona o obrambi časovno obdobje podaljšali še za 4

leta. Po preteku obdobja je moralo ministrstvo v roku 90–ih dneh poiskati ustrezno delovno mesto tistim, ki ustrezne izobrazbe niso pridobili. Proces implementacija prerazporeditve se med SV in upravnim delom razlikuje, v obeh primerih pa je potrebo vzpostaviti zakonsko stanje. V SV gre za prerazporeditev na ustrezno formacijsko mesto, pri čemer pripadnik ne izgubi svojega čina. Gre za tako imenovano prerazporeditev glede na dolžnost. V upravnem delu ministrstva pa morajo v skladu s kadrovskim načrtom poiskati novo delovno mesto oziroma morajo ustvariti, sistematizirati delovno mesto, kar je problematičen postopek. Ker se na Ministrstvu za obrambo zavedajo, da je vsak primer edinstven, so prešli na individualni pristop do delavca, kjer je delavec obravnavan posamezno (Odprava neskladja pri izpolnjevanju izobrazbenih pogojev zaposlenih na obrambnem področju 2009).

5.3 Ugodnosti vojaškega upokojenca

SV se je leta 2001 podala na pot profesionalizacije, za kar je bilo potrebno postopoma ukinjati naborniški sistem. V naborniškem sistemu so lahko bili vpoklicani državljani RS, stari med 18 in 27 let, ki so bili sposobni za opravljanje vojaške službe in niso uveljavili ugovora vesti. S profesionalizacijo vojske pa je vojaška služba postala dejanska služba, torej, posameznik se lahko odloči, ali bo opravljal tovrstno delo ali bo na podlagi svoje odločitve v zameno za denar služil domovini. Ker pa mora tudi SV ohranjati operativno sposobnost, mora le-ta redno menjavati svoje osebje. S profesionalizacijo vojske je bilo potrebno vzpostaviti sistem kadrovske politike, ki bo uspešno pridobival nove pripadnike in ustrezno poskrbel za njih med vojaškim službovanjem in tudi po prenehanju službe²².

Tako je SV izdelala načrt prehoda v poklicno vojsko, ki ga je poimenovala Poklicna vojska, dopolnjena s pogodbeno rezervo ali na kratko PROVOJ. V načrtu so bili predstavljeni vsi segmenti profesionalizacije, med drugim tudi področje odhodov iz vojske, v okviru katerega je upokojevanje (Do poklicne vojske s projektom PROVOJ 2003). Projektna organizacija PROVOJ je imela v svoji sestavi 15 podprojektnih skupin. S problematiko priprave kadra na odhod iz SV se je ukvarjal Odsek za pripravo kadra za odhod iz SV (deloval je v sestavi oddelka za pridobivanje kadra, ker je bila tako izmenjava kadrovskih informacij med oddelki

²² Osebe, ki so zaposlene v SV, so tudi javni uslužbenci, zato tudi za njih veljajo določila iz Zakona o javnih uslužbencih. Za zaposlene v SV je pomemben 48. člena zakona, ki govori o evidenci internega trga dela v državni upravi, ki jo vodi organ, pristojen za kadrovske zadeve in naj bi tudi nekdanjim zaposlenim v SV omogočala lažjo pot do nove zaposlitve. Delovno mesto vojaka ni primerljivo z ostalimi mesti v državni upravi, saj vojak pri delu tvega življenje in je obenem izpostavljen različnim naporom (Zakon o javnih uslužbencih 2005).

nemotena). Odsek je na začetku pripravil štiri delovne pakete in eden izmed njih je bil paket Programi priprav za prehod v civilno okolje. Programi so se med seboj razlikovali po vsebini, saj so bili namenjeni različnim kategorijam odhajajočih pripadnikov iz službe v SV, na primer zaradi upokojitve, invalidnosti in drugega. Tekom razvoja profesionalne vojske in zaradi želje, da bi odhajajočega pripadnika s svetovanjem in organiziranim vodenjem čim bolj pripravili, da se bo čim lažje in čim hitreje ponovno vključil v civilno okolje in si pridobil zaposlitev, se je sistem pomoči uzakonil v Zakonu o službi v Slovenski vojski iz leta 2007, in sicer v okviru celostne skrbi za pripadnika med službovanjem v SV in po koncu vojaške kariere. Odsek je prav tako želel tako upokojencem kot ostalim omogočiti kakovostno preživljanje prostega časa v obliki dopolnilnih izobraževanj, medsebojne pomoči, ohranjanje stikov z enotami SV in kar je najpomembnejše, prizadeval si je omogočiti urejen prehod iz vojaške službe v pokoj. V sodelovanju s Fakulteto za socialno delo je odsek leta 2005 začeli izvajati tudi štiridnevne predupokojitvene seminarje. Med drugim so bile naloge odseka sledeče:

- sodelovanje s strukturami zunaj SV pri zaposlitvi bivšega vojaka;
- organiziranje dodatnih izobraževanj in usposabljanj za pripadnike SV, ki bodo zapustili službo;
- strateško vodenje postopkov pri odhodu iz službe v SV;
- usposabljanje za nove poklice in zaposlitev v sistemu MO oziroma zunaj njega;
- upravljanje Standardnih operativnih postopkov, dajanje nasvetov in druge pomoči ter
- priprava programov usposabljanja za iskanje zaposlitve ter povezovanje upokojenih pripadnikov z Univerzo za tretje življenjsko obdobje (Slovenska vojska 2005, 12).

V SV odhod iz službe poteka po predpisanih standardiziranih postopkih, ki pripadniku zagotavljajo določene ugodnosti, ki so oblikovane tako, da lajšajo odhod v pokoj. Aktivnosti, ki se izvajajo ob odhodu, so zapisane v Standardnih operativnih postopkih za pripravo kadra za odhod iz službe v SV²³. Pomoč pri odhodu se izvaja tudi zaradi želje SV, da bivši pripadniki sodelujejo pri promociji zaposlitve v SV in na pozitiven način predstavljajo SV v okolju, v katerem nadaljujejo kariero in življenje. Seveda je pripravljenost za takšno sodelovanje odvisna od organizacijskega vzdušja v službi in od zanimanja odhajajočega za sodelovanje pri nalogi (Slovenska vojska 2005, 11–12).

²³ Vsi pa niso upravičeni do priprav na odhod. Pripadnik, ki bo službo v SV zapuščal zaradi na primer kaznivih dejanj proti SV, Ministrstvu za obrambo in državi do pomoči pri prehodu ne bo upravičen.

Način ravnanja SV do posameznikov, ki se jim izteče zaposlitvena pogodba, je zelo pomemben tako za posameznika kot tudi za druge zaposlene in morebitne zainteresirane za delo v SV. Pri tem je najbolj pomembno, da se organizacija zahvali vsem svojim pripadnikom, ki odhajajo iz nje. Prav tako je za SV pomembno, da zadrži v službi kader, ki ga potrebuje, oziroma da mu pomaga pri prehodu v novo kariero.

Leta 2008 je v okviru projekta skrbi za nekdanje pripadnike SV začela delovati projektna skupina mentorjev pri Knjižnično-informacijskem centru Ministrstva za obrambo, ki je temeljila na ideji vključevanja vojaških upokojencev v delo na ministrstvu. Pripadniki SV se upokojijo razmeroma mladi in polni energije, v pokoj pa odnesejo veliko znanja in izkušenj, saj se skozi službovanje v vojski nenehno usposabljujejo in izobražujejo. Izkušnje tujih vojska kažejo, da je mogoče takšen kader še naprej vključevati v delovanje in promocijo sistema ter vzgojo in izobraževanje mlajšega kadra. Vojaški upokojenci so zelo pomembna vez med vojsko in civilnim okoljem. Enota mentorjev bo poskušala doseči štiri temeljne cilje:

- izvajanje mentorskega dela s šolajočimi se kandidati za zaposlitev v obrambnem sistemu in SV;
 - poučevanje v vojaškem in obrambnem šolskem sistemu;
 - objavljanje strokovnih besedil in promocijske aktivnosti za službovanje v SV in
 - biti navzoč v organih zakonodajnega odločanja s področja obrambe, zaščite in vojaštva
- (Povše in Horaček 2009, 22).

Ustrezni vojaški upokojenci bodo lahko izvajali mentorstvo v vseh oblikah in na vseh stopnjah šolanja (soavtorstvo, pomoč pri pisanju člankov itd.) kot tudi pisanje recenzij in strokovnih člankov. Enota mentorjev ima tudi namen pridobiti kadrovske baze strokovnjakov z dragocenimi izkušnjami, ki bi poučevali na vojaških šolah vseh ravni. Takšni strokovnjaki ne bodo imeli dodatnih dolžnosti in se bodo lahko povsem posvetili svojemu predmetu. Z javnim nastopanjem in sodelovanjem v javnem šolskem sistemu bodo lahko prispevali k promociji vojaškega poklica pri mladih, ki imajo premalo podatkov o pomenu in potrebah državnega obrambnega sistema ter prednostih dela v obrambnem sistemu. Tukaj je tudi možnost političnega sodelovanja pri odločitvah o sistemski ureditvi obrambnega sistema, financiranja in organiziranja le-tega, saj imajo vojaški upokojenci glede na to, da so večino svojega življenja preživeli v obrambnem sistemu, dovolj znanja in podatkov (Povše in Horaček 2009, 23).

Zakon o službi v Slovenski vojski je nastal zaradi urejanja potreb poklicne vojske, ki niso bile le statusne. Za kakovostno delovanje SV je bilo nujno te potrebe ustrezno zakonsko urediti. Eno izmed področij, kjer bo zakon zagotavljal posebnost delovanja vojaških oseb, je tudi področje prehajanja kadra v civilne poklice po končani vojaški karieri (Pišlar 2007, 4). Zakon je pomemben tudi zaradi mehanizmov, ki omogočajo dvig učinkovitosti delovanja SV, predvsem pa prinaša možnosti za uveljavitev ukrepov na področju celostne skrbi za pripadnike SV in njihove družinske člane v smislu, da celovito ureja vse dele celostne skrbi za pripadnike med vojaško službo in po prenehanju vojaške službe (gre za sistemsko pomoč). Celostna skrb za pripadnike obsega zdravstveno oskrbo, psihološko oskrbo, socialno varstveno oskrbo, pravno pomoč, pravno svetovanje, religiozno, duhovno oskrbo, športne aktivnosti in organizirano preživljanje prostega časa.

Z ozirom na izvajanje sistemskih oblik pomoči pri prehodu iz vojaškega v civilno življenje je potrebno izpostaviti 91. člen Zakona o službi v Slovenski vojski. Ta določa, da bo služba ministrstva za obrambo za pripadnike, ki jim bo prenehala pogodba o zaposlitvi brez krivdnih razlogov, izvajala priprave za prezaposlitev, ji usposabljala za civilne poklice in izobraževala, kar je v vojskah zahodnega sveta že stalna praksa. Znanje, ki ga bodo pripadniki SV dobili v izobraževalnem sistemu Ministrstva za obrambo, bo po določenem postopku priznано tudi v civilnem okolju (Grmek 2007, 5). Priprave za odhod se bodo izvajale med rednim delovnim časom, praviloma v zadnjih šestih mesecih pred prenehanjem pogodbe o zaposlitvi. Med tem časom se pripadniku ne bo odredjalo novih službenih nalog. Člen dodaja, da lahko SV v času priprav na odhod vojaku ponudi sklenitev pogodbe o službi v rezervni sestavi, ki se lahko sklene za najmanj pet let. Ugodnosti, ki bodo na voljo upokojenemu vojaku, pa so našteje spodaj:

- uporaba klubskih prostorov, športnih in drugih objektov v vojašnici ali drugem najbližjem objektu ministrstva;
- pomoč pri organiziranju oskrbe na domu, če bodo za to zaprosili;
- pomoč pri sprejemu v domove starostnikov, če bodo za to zaprosili;
- podaljšanje najemne pogodbe ali odkup službenega stanovanja, če bo to stanovanje pomenilo edino stanovanje in

- pravno svetovanje v zadevah, povezanih z njihovim delom na ministrstvu, razen če bo šlo za zadeve, v katerih so v sporu z ministrstvom ali drugim državnim organom oziroma državo (Zakon o službi v Slovenski vojski 2007).

Tako kot ameriški vojaški upokojenci imajo tudi vojaški upokojenci pri nas željo po druženju s svojimi vrstniki, s katerimi se lahko pogovarjajo o pretekli vojaški karieri, izmenjujejo izkušnje in so deležni družbe podobno mislečih. Čeprav Ministrstvo za obrambo po zakonu zagotavlja prostorske in druge pogoje za delovanje stanovskega združenja upokojenih pripadnikov, pri nas še vedno ni organizacije, ki bi povezala samo vojaške upokojence Slovenije in enotno predstavljala njihove interese tako, kot je to navada v Združenih državah Amerike. Seveda je težko primerjati Združene države Amerike, ki imajo številčno gledano mnogo več upokojenih vojakov kot Slovenija, pa se bo vseeno sčasoma pojavila tudi takšne vrste organizacija.

Vendar pri nas obstaja Društvo upokojencev Ministrstva za obrambo RS, ki pa združuje vse upokojene delavce ministrstva, ne samo bivše pripadnike oboroženih sil. Ustanovljeno je bilo leta 1995 in danes na nestrankarski osnovi ter na nevladni ravni združuje že preko 800 članov. Član je lahko vsak, ki je državljan RS in upokojen kot delavec Ministrstva za obrambo in je v obrambnih strukturah deloval najmanj 10 let (Pravila Društva upokojencev MORS 1997). Društvo je ves čas delovalo ter še deluje v javnem interesu na področju obrambnih zadev. Deluje kot enovita organizacija s sekcijami društva, ki so praviloma organizirane skladno s teritorialno strukturo upravnih organov in poveljstev SV. Organi Društva so skupščina (najvišji organ), upravni odbor (izvršilni organ), nadzorni odbor (sestaja se po potrebi, a vedno pred sejo skupščine), častno razsodišče, vodstva sekcij in vodstvo kluba Društva. Mandatna doba vseh organov je 4 leta. Dejavnosti društva pa so sledeče:

- spodbujanje in organiziranje izobraževalnih, kulturnih, rekreacijskih, športnih, izletniških, počitniških in družabnih dejavnosti članov;
- vzdrževanje rednih stikov z Ministrstvom za obrambo in njegovimi organi v sestavi, saj je sodelovanje usmerjeno na obravnavo vprašanj, ki so posebnega pomena za člane društva in do določene mere vezana na implementacijo zakonskih določil in predpisov o statusnih zadevah upokojencev ministrstva;
- prispevanje k oblikovanju medijske podobe obrambnega področja;
- sodelovanje v samoobrambnem organiziranju slovenske družbe;

- podpiranje članov pri njihovem sodelovanju in vključevanju v znanstvene in strokovne dejavnosti na obrambnem področju in
- seznanjanje članov z aktualno problematiko z obrambnega področja (Društvo upokojencev Ministrstva za obrambo RS).

Posebno obliko sodelovanja Društva predstavlja sodelovanje z organizacijami upokojencev ministrstev za obrambo v tujini. Poleg tega Društvo pomaga reševati pravna in socialna vprašanja članov. Skozi dobro razvejano mrežo poverjenikov na terenu pa skrbi tudi za obiske na domu ostarelih in bolnih članov Društva.

6 SKLEPNE UGOTOVITVE

Odhod iz vojaške službe oziroma upokojitev je reden dogodek v vojaški karieri vsakega pripadnika oboroženih sil. Ob odhodu se organizacija ustrezno poslovi od svojega pripadnika, se mu zahvali za častno službo domovini in mu pomaga pri prehodu v civilno življenje, saj se takrat za nekdanjega vojaškega uslužbenca prične drugo življenje. Proces prehoda iz vojaškega v civilno življenje (imenovan tudi družbena reintegracija) je težaven proces in mora biti načrtovan ter izveden nadvse skrbno. Ker je vojaška organizacija dokaj zaprta institucija s svojimi vrednotami, pravili in načinom delovanja, vojak v času, ko je zaposlen v vojski, razvije vojaško identiteto. Po odhodu iz vojske mora prilagoditi in preoblikovati svoj vrednostni sistem, če se želi uspešno vključiti v civilno okolje. Nekdanji vojak se sooča tudi z izgubo samopodobe, saj je v vojski izgradil vojaško osebnost, ki se v civilno okolje ne more vključiti takšna, kot je. Zaradi kompleksnosti procesa pri tem sodeluje mnogo akterjev, od posameznika, njegove družine, do nadrejenih v vojski in raznih vladnih ter nevladnih služb in organizacij. Združene države Amerike so dodobra razvile oblike pomoči pri prehodu iz vojaškega v civilno življenje (DORS, ACAP, Pisarna za osebne finance in prehod, Troops to Teachers). Poleg zgodnjega obveščanja o poteku zaposlitvene pogodbe, programi pomoči vojaka v odhajanju seznanijo z njegovimi možnostmi zaposlitve na civilnem trgu delovne sile, pripravijo jih na iskanje službe, vpišejo v bazo iskalcev zaposlitve, svetujejo jim, kako napisati prošnjo, se obnašati na intervjuju in so na voljo za vsa vprašanja v povezavi s pokojem. Tako se moja prva hipoteza (*"Prehod nekdanjega vojaka iz vojaškega življenja v civilno življenje je težaven proces, pri katerem sodeluje mnogo akterjev. Združene države Amerike so zato razvile različne programe pomoči, ki posameznika pripravijo na življenje v*

civilni družbi.") v celoti potrdi. Potrebno je upoštevati tudi dejstvo, da ima vojska željo, da je prehod iz vojaškega v civilno življenje po prenehanju delovnega razmerja čim lažji, saj lahko nezadovoljstvo posameznika s potekom dogodkov po prenehanju delovnega razmerja vrže slabo luč na oborožene sile in ima negativen vpliv na pridobivanje novega kadra.

Vojaški pokojninski sistem v Združenih državah Amerike je zastavljen tako, da zadrži visoko usposobljen kader. S sistemom nadomestil da pobudo posameznikom, ki se morajo odločiti, ali bodo ostali v vojski ali ne. Določena nadomestila nato umaknejo in tako spodbudijo najbolj nadarjene posameznike, da ostanejo v vojski in napredujejo. Manj nadarjenim posameznikom, ki dvomijo, da lahko dosežejo potreben čin in delovno dobo, pa ponudijo možnost, da prostovoljno zapustijo vojsko. Posameznik sam pretehta, katera izmed možnosti, naj ostanem ali grem, je bolj primerna, ob vsem tem pa se zaveda, da se bo njegov dohodek ob odhodu zmanjšal za 40 do 60 %.

Večina vojaških upokojencev zato po odhodu iz vojske išče ponovno zaposlitev v civilnem okolju. Pri drugi hipotezi ("*Večina vojaških upokojencev v Združenih državah Amerike se zaradi različnih razlogov po koncu vojaške kariere ponovno zaposli v civilnem okolju, saj so ob nastopu pokoja še relativno mladi.*") sem izhajala iz dejstva, da so vojaški upokojenci relativno mladi, ko se upokojijo, in še vedno polni delovne vneme. Seveda pa to ni edini razlog, zakaj se znova zaposlijo. Na odločitev ponovne zaposlitve vpliva še mnogo drugih dejavnikov, kot so na primer šolanje otrok, selitev, oprema za novo domovanje ali pa samo želja po stiku z ljudmi. Tako se tudi druga hipoteza v celoti potrdi. Zaradi službovanja v sistemu, kjer so naloge točno določene vojak, razvije posebno znanje in veščine, ki mu včasih povzročajo težave pri iskanju službe ali prav nasprotno, predstavljajo prednost. Ker pa imajo vojaški upokojenci vsak mesec zagotovljeno pokojnino, lahko ti brez težav sprejmejo zaposlitev za nižjo plačo in počasi napredujejo ter sčasoma nadomestijo izpadli dohodek in so tako v prednosti pred civilnimi tekmeči na delovnem trgu. Nekdanji vojaki s tehnično izobrazbo pa se bodo najverjetneje zaposlili v industriji, ki je povezana z obrambnim področjem. Zaradi discipline in močne delovne etike so vojaški upokojenci zaželeni tudi kot učitelji.

Vojaška kariera v Združenih državah Amerike pomeni za večino vojakov in njihovih družin bivanje v vojaških bazah, ki so prava mesta v malem. Po koncu vojaške kariere se mora vojaški upokojenec preseliti na civilno območje. Na odločitev, kam se bo preselil, vpliva mnogo dejavnikov. Pomembno je, da preveri, kakšne so zaposlitvene možnosti na območju,

kamor se želi preseliti, kako so obdavčene vojaške pokojnine, kakšne so izobraževalne institucije, kolikšna je stopnja kriminala itd. Večinoma si za novo domovanje izberejo področja z ugodno klimo in bližino narave in kar je najpomembnejše, območja, ki premorejo vojaško bazo, saj lahko še vedno ceneje nakupujejo v komisijskih trgovinah v bazah in obdržijo stik s starim načinom življenja, kar jim lajša privajanje na življenje upokojenca. Zaradi hitro rastočega števila vojaških upokojencev so se po Združenih državah Amerike izoblikovale vojaške lokalne skupnosti. Ne glede na tip lokalne skupnosti pa imajo vojaški upokojenci očiten vpliv na ekonomsko, finančno in socialno življenje skupnosti.

Stabilnost dohodka vojaškega upokojenca omogoča trdno ekonomsko podlago za lokalne skupnosti, ki so odvisne od dohodkov upokojencev. Vojaška pokojnina je zagotovljena ne glede na ekonomske razmere po državi in svetu. Zaradi tega so lokalne skupnosti, kjer prebivajo vojaški upokojenci manj prizadete v času recesije. Še več, večina vojaških upokojencev se ponovno zaposli, kar spet pozitivno vpliva na lokalno ekonomijo. In ker lahko ugodneje nakupujejo v komisijskih trgovinah v bazah, lahko preostali dohodek porabijo za luksuzno blago in denar ostane v lokalni skupnosti, vendar se takšno blago kupuje bolj poredko. Po drugi strani pa se zaradi možnosti kupovanja blaga v komisijskih trgovinah v bazah v lokalno skupnost vrne manj denarja. Vojaški upokojenec pa tudi predstavlja konkurenco civilnemu vrstniku, ko iščejo novo zaposlitev. Kratkoročno gledano se lahko zaradi tega stanje brezposelnosti na lokalni ravni poslabša. Brezposelni vojaški upokojenci lahko predstavljajo večje breme za lokalno davčno maso, saj vanjo doprinesejo manj sredstev, kot pa se jih zanje porabi. Še eden izmed negativnih vplivov na lokalno skupnost je možnost selitve vojaških upokojencev v primeru zaprtja vojaške baze ali v primeru poslabšanja ekonomskega stanja lokalne skupnosti. Tako ostanejo prazne nepremičnine in manjši doprinos v lokalno blagajno. Poleg ekonomskega vpliva je potrebno omeniti še vpliv vojaških upokojencev na socialno življenje lokalne skupnosti. Ker ima marsikdo izmed njih otroke, ki še vedno obiskujejo osnovno ali srednjo šolo, ti s prispevki podpirajo razvoj lokalnega šolstva. Njihove žene, ki so v srednjih letih ali mlajše, pa aktivno sodelujejo pri prostovoljnih projektih in tako na poseben način prispevajo k lokalni skupnosti. Z napisanim potrjujem tudi svojo tretjo hipotezo (*"Vojaški upokojenci v Združenih državah Amerike imajo znaten ekonomski, finančni in socialni vpliv na lokalne skupnosti, v katerih prebivajo."*).

Slovenija pa je za razliko od Združenih držav Amerike šele leta 1991, ko je razpadla SFRJ, začela vzpostavljati svojo vojsko, imenovano Teritorialna obramba. Naslednice so po splošnih

načelih mednarodnega prava o sukcesiji držav morale prevzeti tudi obveznosti iz zavarovanja do zavarovanih oseb po merilu pripadnosti zavarovancu državi naslednici. To merilo je bilo lahko ali državljanstvo ali stalno prebivališče. Pred tem so bile aktivne vojaške osebe pokojninsko in invalidsko zavarovane pri nosilcu zavarovanja, ki je imel sedež v Beogradu (zavarovanje ni bilo odvisno od tega, kje so bila prebivališča in republike, kjer so vojaške osebe opravljale svojo službo). Po razpadu SFRJ je nosilec zavarovanja v Beogradu nehal izplačevati pokojnine upravičencem v RS. Prevzem teh obveznosti so države naslednice SFRJ uredile s sporazumom o nasledstvu, pred tem pa je RS določila, da se tudi po ustanovitvi nove države zagotavlja izplačevanje vojaških pokojnin upravičencem s stalnim prebivališčem v RS v obsegu in pod pogoji, ki so jih prej določali predpisi SFRJ. Zato je nekdanji izvršni svet skupščine RS s 1. 11. 1991 z odlokom o izplačevanju vojaških pokojnin takoj uredil vprašanje izplačevanja vojaških pokojnin. Pravico do vojaške pokojnine so tako pridobili upravičenci, državljani RS, ki so imeli stalno prebivališče v RS in drugi upravičenci, ki so imeli stalno prebivališče v RS najkasneje od 26. 6. 1991 in ki so pravico uveljavili najpozneje do 18. 7. 1991. Vemo, da je bil JLA sestavljena iz mnogih narodnosti in da so tudi najvišja mesta vojaške hierarhične lestvice zasedali Slovenci. Določeni izmed njih se niso odzvali predsedstvu Slovenije, ki je na pripadnike JLA naslovilo javni poziv, naj ne sodelujejo v agresiji na Slovenijo ter naj zapustijo enote JLA. Tisti izmed njih, ki so imeli stalno prebivališče v RS in če so pravico do vojaške pokojnine uveljavili najpozneje do 18. 7. 1991, so bili upravičeni do vojaške pokojnine ne glede na dejstvo, da so sodelovali v agresiji na RS. Zato je bil 17. 1. 1992 sprejet odlok o izplačevanju akontacij vojaških pokojnin, ki določal, da pripadniki JLA, ki so sodelovali v agresiji na RS, niso upravičeni do pravice izplačevanja vojaških pokojnin. Nekateri pa so se pozivu predsedstva vendarle odzvali in pristopili k TO. Odlok iz leta 1992 je uredil tudi njihovo pravico do izplačevanja vojaških pokojnin. Tako tretja alineja 2. člena za upravičence določa tiste osebe, ki so pristopile k TO in so najkasneje do 1. 2. 1992 izpolnile pogoje za pridobitev pravice do pokojnine. Četrta hipoteza ("*Ob osamosvojitvi Republike Slovenije leta 1991 je bilo potrebno urediti izplačevanje vojaških pokojnin, saj je bil status tedanjih vojaških upokojencev specifičen in lasten le državam, nastalim na območju nekdanje SFRJ.*") se potrди.

Kot nadaljevanje urejanja področja izplačevanja vojaških pokojnin je bil leta 1998 sprejet Zakon o pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja bivših vojaških zavarovancev, ki je tistim uživalcem akontacij vojaških pokojnin, ki niso izpolnili pogojev po tem zakonu, prenehal izplačevati vojaške pokojnine. Poleg tega se je izkazalo, da zakon v praksi ni pokrival vseh možnih primerov, v katerih so se v Sloveniji znašli bivši vojaški zavarovanci.

Zakon je določal, da se pokojnina in drugi prejemki izplačujejo od prvega dne naslednjega meseca po vložitvi zahtevka in za največ šest mesecev nazaj, vendar najdlje od uveljavitve zakona dalje. Tako je nastala pravna praznina, saj nekateri bivši oficirji JLA niso mogli pridobiti pravice do pokojnine kljub dopoljnjeni minimalni pokojninski dobi in starosti. Tako je ustavno sodišče na podlagi kršenja 50. člena Ustave in 33. člena Ustave oziroma 1. člena Prvega protokola h Konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin leta 2004 določilo, da se mora upravičencem priznati pravica do pokojnine tudi za nazaj, in sicer vse do izpolnitve pogojev. Sodba ustavnega sodišča se je leta 2006 uzakonila v Zakonu o spremembah in dopolnitvah zakona o pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja bivših vojaških zavarovancev.

Zakonodaja, ki je regulirala vprašanje vojaških pokojnin, se je morala zaradi raznovrstnih statusov vojaških upokojencev nenehno spreminjati. Tudi oborožene sile RS se niso mogle izogniti spremembam. Leta 1995 je z Zakonom o obrambi nastala SV, ki se je leta 2001 podala na pot preoblikovanja iz poklicne vojske v profesionalno vojsko, ki bo zadostila potrebam obrambnega sistema in uspešno delovala v okviru mednarodnih varnostnih povezav. Tedanja kadrovska struktura SV pa ni bila primerna za profesionalno vojsko, ki je številčno majhna in stremi k zaposlovanju primerno usposobljenega kadra. Zato je bil eden izmed večjih izzivov ustvariti primerno kadrovsko strukturo, kar je pomenilo tudi odpuščanje kadra, ki je bil neprimeren po izobrazbi in starosti tako v SV kot v upravnem delu Ministrstva za obrambo. Ena izmed rešitev za odpravo neskladja je bila tudi predčasno upokojevanje takšnega kadra. Predloga, ki je predvideval predčasno upokožitev 787 zaposlenih, vlada v noveli zakona o obrambi leta 2002 ni sprejela, saj ni videla v tem urejanja problema, temveč samo prelaganje na drugo stroškovno mesto, na pokojninsko blagajno in proračun, čeprav bi lahko po drugi strani na takšen način izboljšali številčno razmerje med častniki na eni strani in podčastniki in vojaki na drugi strani. Zadnjo hipotezo ("*S postopno profesionalizacijo Slovenske vojske se je pojavilo strukturno neskladje in ena izmed možnosti za odpravo tega neskladja je bilo administrativno upokojevanje neustreznega kadra.*") lahko s temi ugotovitvami potrdimo. Tukaj je potrebno omeniti še poskus uzakonjenja predčasnega upokojevanja, ko je Ministrstvo za obrambo v letu 2004 pripravilo novelo zakona o obrambi, ki je predvidevala prav to. Poskus je bil uspešen. Zakon tako dovoljuje predčasno upokožitev delavca, ki ga v šestih mesecih po uveljavitvi tega zakona ni bilo mogoče razporediti na delo oziroma mu zagotoviti druge ustrezne zaposlitve niti izven državne uprave.

Tako kot oborožene sile Združenih držav Amerike nudijo pomoč vojakom pri prehodu iz vojaškega v civilno življenje, želi tudi SV odhajajočega pripadnika z organiziranim sistemom pomoči čim boljše pripraviti na novo življenje v civilnem okolju in mu stati ob strani tekom prehoda. Tako se v SV izvaja dodatno usposabljanje in izobraževanje za civilne poklice in za iskanje nove zaposlitve, organizirajo se predupokojitveni seminarji, na voljo so strokovni delavci, ki svetujejo o marsikateri stvari. SV želi vzpostaviti sistem odhoda, ki bo urejen, časten in slovesen ter ga bodo spremljale aktivnosti, ki potrjujejo mnenje, da je SV dober delodajalec, ki tudi ob odhodu iz službe pomaga svojim pripadnikom. Vojska pa poskrbi tudi za svoje pripadnike, ko so že v pokoju. Sicer slovenski vojaški upokojenci nimajo na voljo toliko ugodnosti kot vojaški upokojenci v Združenih državah Amerike, kar je seveda logično glede na to, da ima ameriška vojska tradicijo in je številčno močnejša ter deluje v drugačnih političnih razmerah kot SV. Vojaški upokojenci RS lahko tako uporabljajo klubske prostore, športne in druge objekte, ki so v vojašnici, lahko tudi zaprosijo za pomoč pri organiziranju oskrbe na domu ali za pomoč pri sprejemu v domove starostnikov.

Vojaški upokojenci predstavljajo posebno skupino prebivalcev, ki je opravljala posebne vrste delo in temu primerno razvila svojo osebnost. Po koncu vojaške kariere je vsak nekdanji pripadnik oboroženih sil prisiljen pretrgati z življenjskim stilom, ki ga bil vajen, in ustvariti novo identiteto, takšno, s katero se bo lahko uspešno vključil v civilno življenje. Lahko verjamemo, da večji šok ob odhodu v pokoj doživijo vojaki v Združenih državah Amerike, saj večinoma živijo v vojaških bazah in so popolnoma vpeti v vojaški sistem. Zato si ameriška vojska prizadeva kar se da najbolje pomagati vojaku pri prehodu iz vojaškega v civilno življenje in mu pri tem svetovati, svoje programe pomoči pa nenehno izboljšuje. V RS pa se v preteklosti tej problematiki ni posvečalo pretirane pozornosti. Šele z odločitvijo preoblikovati SV v profesionalno vojsko, je bilo potrebno vzpostaviti tak sistem kadrovske politike, ki bo primerno poskrbel za vojaške uslužbence tudi med odhodom iz vojske in po prenehanju službe. Z nadaljnjo profesionalizacijo SV bo le-ta tekom izvajanja programov pomoči izboljševala in nadgrajevala svoje znanje in odhajajočim vojakom ter vojaškim upokojencem nudila trdno oporo.

7 LITERATURA

1. *Army Career and Alumni Program – A Leader's Perspective*. 2008. Dostopno prek: www.acap.army.mil/leader/leader.cfm (2. april 2009).
2. Caharijas, Domen. 2001a. Kompot s kislim priokusom. *Dnevnik*, 5. maj. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/1316 (2. april 2009).
3. --- 2002b. Minister Grizold na začetku. *Dnevnik*, 9. februar. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/17392> (2. april 2009).
4. --- 2002c. Vojska še upa na upokojitve. *Dnevnik*, 16. marec. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/19631 (2. april 2009).
5. *DoD TransPortal*. Dostopno prek: <http://www.dodtransportal.dod.mil/main.html> (31. februar 2009).
6. *Do poklicne vojske s projektom PROVOJ*. 2003. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/40987> (6. maj 2009).
7. *Društvo upokojencev Ministrstva za obrambo RS*. Dostopno prek: http://www.du-mors.si/index.php?page=static&item=1777&tree_root=1777 (12. maj 2009).
8. Fagan, Mark in Richard Reeder. 1994. Communities May Lose Military Retirees Along with Their Bases. *Rural Development Perspectives* 11 (3): 17–22.
9. Garb, Maja. 2002a. *Demobilizacija in reintegracija vojaškega osebja v razmerah sodobne družbene tranzicije*. Ljubljana: doktorska disertacija.
10. --- 2003b. Ko se izteče pogodba o zaposlitvi v vojski. *Slovenska vojska* 11 (18): 21–25.
11. Gažević, Nikola, ur. 1970–1976. *Vojna enciklopedija*. Beograd: Redakcija Vojne enciklopedije.
12. Gilmore, J. Gerry. 2008. *Pentagon Improves Services for Transitioning Servicemembers, Families*. Dostopno prek: <http://www.defenselink.mil/news/newsarticle.aspx?id=49927> (31. marec 2009).
13. Grmek, Meta. 2007. Dobili zakon za ustrežno ureditev statusa pripadnikov SV. *Slovenska vojska* 15 (13): 4–6.
14. Hefner, L. Frank. 1992. A Note on the Regional Impact of Military Retirees. *Armed Forces and Society* 18 (3): 407–414.
15. Jackson, L. Charles in Frederick A. Day. 1991a. How to Reach Military Retirees. *American Demographics* 13 (4): 40–43.

16. Jackson, L. Charles in Frederick A. Day. 1993b. Locational Concentrations of Military Retirees in the United States. *Professional Geographer* 45 (1): 55–65.
17. Javornik, Marija, ur. 1997. *Veliki splošni leksikon*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
18. Levstik, Vanda. 2009. *18 let brez opravičila pa želijo obogateti*. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/slovenija/18-let-brez-opravicila-pa-zelijo-obogateti.html> (12. april 2009).
19. Loughran, S. David. 2002. *Wage Growth in the Civilian Careers of Military Retirees*. Santa Monica, CA: RAND.
20. *Lucas Group*. 2009. Dostopno prek: <http://www.lucasgroup.com/military/process.asp> (31. marec 2009).
21. Maines, John. 1998. Up Where They Belong. *American Demographics* 10 (8): 45-47.
22. *Mesečni statistični pregled april 2009*. 2009. Dostopno prek: <http://www.zpiz.si/src/msp/200904/index.html> (12. april 2009).
23. *Military Officers Association of America*. Dostopno prek: <http://www.moaa.org/> (2. marec 2009).
24. *Military OneSource*. 2009. Dostopno prek: <https://www.militaryonesource.com/skins/MOS/home.aspx> (12. marec 2009).
25. *Military Retirees Make Great Teachers*. 2007. Dostopno prek: <http://www.lackland.af.mil/news/story.asp?id=123062972> (31. marec 2009).
26. Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije. 2005a. *Srednjeročni obrambni program 2005–2010*. Dostopno prek: http://www.mors.si/fileadmin/mors/pdf/dokumenti/sop_2005_10.pdf (13. oktober 2008).
27. --- 2006b. *Pregled realizacije nalog v letu 2006 in načrtovanih aktivnosti Ministrstva za obrambo v letu 2007*. Dostopno prek: http://www.mors.si/fileadmin/mors/pdf/ministrstvo/Gradivo_NK_2leti_vlade_november_2006_gradivo_novinarji.pdf (2. april 2009).
28. --- 2009c. *Odprava neskladja pri izpolnjevanju izobrazbenih pogojev zaposlenih na obrambnem področju*. Dostopno prek: [http://www.mors.si/index.php?id=novica&tx_ttnews\[pS\]=1238536800&tx_ttnews\[pL\]=2591999&tx_ttnews\[arc\]=1&tx_ttnews\[pointer\]=1&tx_ttnews\[tt_news\]=1403&tx_ttnews\[backPid\]=43&cHash=446167c1da](http://www.mors.si/index.php?id=novica&tx_ttnews[pS]=1238536800&tx_ttnews[pL]=2591999&tx_ttnews[arc]=1&tx_ttnews[pointer]=1&tx_ttnews[tt_news]=1403&tx_ttnews[backPid]=43&cHash=446167c1da) (12. april 2009).
29. *Odlok o izplačevanju akontacij vojaških pokojnin*. Ur. l. RS 4/1992. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/_pdf/1992/Ur/u1992004.pdf (13. oktober 2008).

30. *Odlok o izplačevanju vojaških pokojnin*. Ur. l. RS 21/1991. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/_pdf/1991/Ur/u1991021.pdf (13. oktober 2008).
31. *Odlok o zagotavljanju zdravstvenega varstva prejemnikom vojaških pokojnin in njihovim družinskim članom*. Ur. l. RS 27/1991. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/_pdf/1991/Ur/u1991027.pdf (13. oktober 2008).
32. Ogrizek, Maja, ur. 2003. *Slovenski veliki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga založba.
33. Pišlar, Marko. 2007. Pričakujem, da se bo število odhodov zmanjšalo. *Slovenska vojska* 15 (8): 3–5.
34. Poglajen, Jože. 2004a. Drugi dan zasedanja državnega zbora. *Delo*, 25. februar. Dostopno prek: <http://www.delo.si/tiskano/html/zadnji/Delo> (6. maj 2009).
35. --- 2004b. Dopolnitev zakona o obrambi. *Delo*, 15. marec. Dostopno prek: <http://www.delo.si/tiskano/html/zadnji/Delo> (6. maj 2009).
36. Povše, Bogomir in Božidar Horaček. 2009. Enota mentorjev pri KIC – nastanek zamisli in razvoj projekta. *Slovenska vojska* 17 (6): 22–23.
37. Powers, Rod. 2008. *Understanding Military Retirement Pay*. Dostopno prek: <http://usmilitary.about.com/cs/generalpay/a/retirementpay.htm> (20. november 2008).
38. *Pravila Društva upokojencev Ministrstva za obrambo RS*. 2009. Dostopno prek: <http://www.du-mors.si/index.php?page=static&item=1788> (12. maj 2009).
39. *Preseparation Guide*. 2007. Dostopno prek: <http://www.transitionassistanceprogram.com/register.tpp> (2. marec 2009).
40. Repovž, Grega. 2002. V imenu višjih ciljev. *Delo*, 22. januar. Dostopno prek: <http://www.delo.si/tiskano/html/zadnji/Delo> (6. maj 2009).
41. Repovž, Grega in Rok Praprotnik. 2002. Predlog novega zakona o obrambi. *Delo*, 21. januar. Dostopno prek: <http://www.delo.si/tiskano/html/zadnji/Delo> (6. maj 2009).
42. Schoenbaum, Michael, Barbara Wynn, Terri Tanielian, Katherine Harris, Renne Labor in Ross C. Anthony. 2004. *Health Benefits for Medicare-Eligible Military Retirees*. Santa Monica, CA: RAND.
43. *Slovenska vojska*. 2005. Priprava kadra za odhod iz Slovenske vojske, (3. junij).
44. Snyder, P. William. 1994. Military Retirees: A Portrait of the Community. *Armed Forces and Society* 20 (4): 581–598.
45. Spiegel, E. Peter in Kenneth S. Shultz. 2003. The Influence of Preretirement Planning and Transferability of Skills on Naval Officers' Retirement Satisfaction and Adjustment. *Military Psychology* 15 (4): 285–307.

46. *TAOnline*. Dostopno prek: <http://www.taonline.com> (31. marec 2009).
47. Taškar, Jana. 2004a. Zakon o obrambi v ustavni presoji. *Delo*, 18. december. Dostopno prek: <http://www.delo.si/tiskano/html/zadnji/Delo> (6. maj 2009).
48. --- 2005b. Ustavno sodišče je presodilo. *Delo*, 28. maj. Dostopno prek: <http://www.delo.si/tiskano/html/zadnji/Delo> (6. maj 2009).
49. *The Military Coalition*. Dostopno prek: <http://www.themilitarycoalition.org/> (2. april 2009).
50. *The World Book Encyclopedia*. 1994. Chicago: World Book.
51. Tritten, J. Travis. 2008. Many Military Retirees Living Overseas Want Better Services. *Stars and Stripes*, 24. junij. Dostopno prek: <http://www.stripes.com/article.asp?section=104&article=55730> (20. november 2008).
52. *Troops To Teachers*. Dostopno prek: http://www.dantes.doded.mil/Dantes_web/DANTESHOME.asp (31. marec 2009).
53. U. S. Congress, Office of Technology Assessment. 1992. *After the Cold War: Living with Lower Defense Spending*. Dostopno prek: http://www.princeton.edu/~ota/ns20/alpha_f.html (2. marec 2009).
54. *Ustava Republike Slovenije*. Ur. l. RS 33/1991. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/_pdf/1991/Ur/u1991033.pdf (31. marec 1991).
55. *Ustavni zakon za izvedbo temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije*. 1991. Dostopno prek: http://www2.gov.si/zak/zak_vel.nsf/zakposop/1991-01-0006?OpenDocument (2. april 2009).
56. *Ustavno sodišče Republike Slovenije*. 2004. Dostopno prek: <http://odlocitve.us-rs.si/usrs/us-odl.nsf/o/4BEB693EB978E19EC125717200288CFC> (2. april 2009).
57. Varuh človekovih pravic Republike Slovenije. 1995. *Letno poročilo 1995 – poglavje 4.3.*. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=159> (20. november 2008).
58. *Zakon o javnih uslužbencih (ZJU-UPB1)*. Ur. l. RS 35/2005. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=54904> (2. april 2009).
59. *Zakon o obrambi (ZObr-UPB1)*. Ur. l. RS 103/2004. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=51272> (2. april 2009).
60. *Zakon o pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja bivših vojaških zavarovancev (ZPIZVZ)*. Ur. l. RS 49/1998. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/_pdf/1998/Ur/u1998049.pdf (2. april 2009).

61. *Zakon o pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja bivših vojaških zavarovancev (ZPIZVZ-UPB1)*. Ur. l. RS 12/2007. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/_pdf/2007/Ur/u2007012.pdf (2. april 2009).
62. *Zakon o službi v Slovenski vojski (ZSSloV)*. Ur. l. RS 68/2007. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/_pdf/2007/Ur/u2007068.pdf (2. april 2009).
63. *Zakonu o spremembah in dopolnitvah zakona o pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja bivših vojaških zavarovancev (ZPIZVZ-A)*. Ur. l. RS 118/2006. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/_pdf/2006/Ur/u2006118.pdf (2. april 2009).
64. *Zveza Moris za ustavni zakon, ki bi preprečil manipuliranje z upravičenostjo do vojaških pokojnin*. 2009. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042243686> (12. april 2009).